

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2009

Eva Janková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA PRACOVNÍHO PRÁVA A PRÁVA
SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ RODIN S DĚTMI

Vedoucí práce

JUDr. Věra Štangová, CSc.

Diplomant

Eva Janková, 5.ročník

Březinova 2889
Kroměříž 767 01

Ukončení práce:

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne

.....

podpis

Obsah

Úvod	3
1 Sociální zabezpečení z mezinárodního hlediska	5
1.1 OSN	5
1.1.1 Mezinárodní organizace práce	6
1.1.2 Světová zdravotnická organizace	6
1.2 Rada Evropy	6
2 Systém a vývoj práva sociálního zabezpečení	8
2.1 Tři pilíře sociálního zabezpečení	8
2.2 Pojem a vývoj státní sociální podpory	8
3 Základní podmínky nároku na dávky státní sociální podpory	13
3.1 Věcný rozsah dávek	13
3.2 Osobní rozsah dávek	13
4 Dávky závislé na výši příjmu v rodině	15
4.1 Důležité pojmy pro zjištění nároku na dávku	15
4.1.1 Rozhodné období	15
4.1.2 Rozhodné příjmy	15
4.1.3 Rodina a společně posuzované osoby	16
4.1.4 Nezaopatřené dítě	17
4.1.5 Soustavná příprava dítěte na budoucí povolání	18
4.1.6 Nepříznivý zdravotní stav	18
4.2 Životní a existenční minimum	19
4.3 Dříve existující dávky	21
4.3.1 Příspěvek na dopravu	21
4.3.2 Zaopatřovací příspěvek	22
4.3.3 Příspěvek na školní pomůcky	22
4.3.4 Příspěvek na péči o dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc ..	23
4.4 Přídavek na dítě	23
4.4.1 Rok 1995	24
4.4.2 Přechnodné období od 1.10 1997 – 31.12. 1998	24
4.4.3 Rok 1999	25
4.4.4 Rok 2007	26
4.4.5 Rok 2008	26
4.5 Sociální příplatek	27
4.5.1 Podmínky nároku	28
4.5.2 Výše sociálního příplatku	30
4.5.3 Zvýhodňující koeficienty	31
4.6 Příspěvek na bydlení	33
4.6.1 Podmínky nároku na dávku do 31.12. 2006	33
4.6.2 Výše příspěvku na bydlení do 31.12. 2006	33
4.6.3 Úprava účinná od 1. 1. 2007 doposud	34
4.6.4 Podmínky nároku na dávku od 1. 1. 2007 doposud	34
4.6.4.1 Náklady na bydlení	36
4.6.4.2 Normativní náklady na bydlení	36
4.6.5 Výše příspěvku na bydlení od 1. 1. 2007 doposud	37

5	Dávky nezávislé na příjmu rodiny	38
5.1	Rodičovský příspěvek	38
5.1.1	Podmínky nároku na příspěvek	38
5.1.2	Výše rodičovského příspěvku.....	41
5.1.3	Změny od 1. 1. 2008.....	42
5.1.3.1	Podmínky nároku na dávku a výše dávky	42
	Zařízení pro děti předškolního věku.....	46
5.2	Dávky pěstounské péče	47
5.2.1	Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	48
5.2.1.1	Vývoj	48
5.2.1.2	Nezaopatřenost	49
5.2.1.3	Souběh příspěvku s jiným příjmem.....	50
5.2.2	Odměna pěstouna	51
5.2.2.1	Vývoj	51
5.2.2.2	Odměna pěstouna ve zvláštních případech.....	51
5.2.3	Příspěvek při převzetí dítěte	52
5.2.4	Příspěvek na zakoupení motorového vozidla	53
5.3	Porodné.....	54
5.4	Pohřebné	56
5.4.1	Trvalý pobyt v ČR, vypravení pohřbu v ČR	56
5.4.2	Den vypravení pohřbu / den pohřbení	57
5.4.3	Výše pohřebného	57
5.4.4	Zásadní zúžení okruhu osob, které mají nárok na pohřebné od 1. 1. 2008.....	57
5.4.5	Vypravení pohřbu	57
	Závěr.....	58
	Seznam literatury a zdrojů	62
	Resumé Social security of families with dependent children	64

Úvod

Téma mé diplomové práce zní „SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ RODIN S DĚTMI“. Pomoc rodinám s dětmi zajišťuje systém sociálního zabezpečení. Existují tři pilíře sociálního zabezpečení: sociální pojištění, sociální pomoc a státní sociální podpora. Právě státní sociální podpora je nastavena převážně na podporu rodin s dětmi, neboť nárok na většinu dávek je podmíněn přítomností nezaopatřeného dítěte.

Dávky státní sociální podpory představují ucelený systém pomoci, který je určen rodinám s nezaopatřenými dětmi. Oprávněnými osobami jsou tedy ve většině případů rodiče nezaopatřených dětí nebo přímo tyto děti. Existují pouze dvě dávky, které mohou být přiznány i jiným osobám, jde o příspěvek na bydlení a pohřebné.

Zákon upravující státní sociální podporu nabyl účinnosti částečně dnem 1. 10. 1995 a v plném rozsahu 1. 1. 1996. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře byl do současné doby více jak čtyřicetkrát novelizován. Tento zákon při svém přijetí znamenal nejen sjednocení dosavadní roztržitosti právní úpravy vyjadřující podporu státu rodinám s dětmi, nýbrž též sjednocení plátců těchto dávek. Nyní jsou plátcem dávek úřady práce a Úřad práce hlavního města Prahy. Jako odvolací orgány fungují krajské úřady a Magistrát hlavního města Prahy. V průběhu existence systému státní sociální podpory byly některé dávky zrušeny, šlo o příspěvek na dopravu, zaopatřovací příspěvek, příspěvek na péči o dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a také příspěvek na školní pomůcky. Blíže se na tyto dávky zaměřím ve 4. kapitole své práce.

Část dávek je nadále poskytována v závislosti na výši příjmu v rodině, jde o přídavek na dítě, sociální příplatek a příspěvek na bydlení. Všechny tyto dávky se poskytují měsíčně jako opakující se dávky, u sociálního příplatku a příspěvku na bydlení má výše příjmu vliv nejen na nárok na dávku, ale též na její výši. Ostatní dávky státní sociální podpory náleží bez závislosti na příjmech rodiny, při splnění jiných zákonem stanovených podmínek. Těmito dávkami jsou rodičovský příspěvek, dávky péčovské péče, porodné a pohřebné. Ve své práci všechny tyto dávky a jejich vývoj podrobně rozeberu. Zaměřím se zejména na zásadní změny účinné od 1. 1. 2008.

Svou diplomovou práci jsem rozdělila do pěti kapitol. V první kapitole zmiňuji některé mezinárodní organizace působící v oblasti sociálního zabezpečení. Uvádím je hned v první kapitole, neboť v mnohém byla jejich činnost inspirující i pro naše právo sociálního zabezpečení. Druhá kapitola je spíše obecná, snažím se v ní vysvětlit systém práva sociálního zabezpečení, zařazení státní sociální podpory do tohoto systému, pojem státní

sociální podpory a nejdůležitější změny, které v této oblasti proběhly. V třetí kapitole se zabývám základními podmínkami nároku, vysvětlím zde pojmy věcný a osobní rozsah státní sociální podpory. Ve čtvrté a páté kapitole již uvádím jednotlivé dávky, jejich vývoj a nejdůležitější změny, zejména změny účinné od 1.1. 2008. Čtvrtá kapitola řeší dávky závislé na příjmu rodiny, vysvětluji zde také důležité pojmy pro zjištění nároku na dávku, popisují zde pojem životního a existenčního minima a také zde zmíním dávky, které existovaly dříve a nyní se již nevyplácí. V páté kapitole pak popíši dávky, které jsou nezávislé na příjmu rodiny.

1 Sociální zabezpečení z mezinárodního hlediska

Stejně jako v jiných oblastech, také na poli sociálního zabezpečení se projevuje činnost a vliv mezinárodních organizací, ať už univerzálních či regionálních, vládních nebo nevládních.

1.1 OSN

Mezi prvními budu jmenovat Organizaci spojených národů. V sociální oblasti působí OSN prostřednictvím svého Centra pro lidská práva, Centra pro sociální rozvoj a humanitární záležitosti a Evropského centra pro výzkum a vzdělávání v sociální péči. Sociálními problémy se zabývají i další specializované organizace OSN, především Mezinárodní organizace práce a Světová zdravotnická organizace, ale činnost v sociální oblasti vyvíjejí také UNESCO, UNICEF, Světová banka apod. Všeobecná deklarace lidských práv přijatá Valnou hromadou OSN v roce 1948 vytvořila obecný standard ochrany a respektování lidských práv pro všechny lidi a pro všechny národy. Jsou zde deklarována nejen sociální práva, která se realizují v pracovněprávních vztazích, ale také právo každého na zabezpečení v nemoci, při nezpůsobilosti v práci, ve stáří, v případě ovdovění a v dalších případech ztráty možnosti opatření výdělků, které vzniknou nezávisle na vůli jedince. I přes pouhou závaznost morální a nikoli právní, je Všeobecná deklarace lidských práv významným mezinárodním dokumentem.

Vzhledem k tomu, že Všeobecná deklarace lidských práv neměla charakter právně závazného dokumentu, usilovala OSN o zakotvení základních standardů lidských práv a svobod ve formě mezinárodních smluv, které by se po přijetí a ratifikaci jednotlivými státy staly součástí jejich vnitřního zákonodárství. V roce 1966 byly přijaty dva Pakty, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Oba Pakty byly Českou republikou ratifikovány a publikovány ve Sbírce zákonů pod č. 120/1976 a jsou tedy v souladu s Listinou základních práv a svobod součástí právního řádu ČR. Podle Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech má každý právo na sociální zabezpečení, včetně práva na sociální pojištění. Největší možná pomoc a ochrana by měla být poskytována zejména rodinám a matkám v průběhu těhotenství a po narození dítěte.

1.1.1 Mezinárodní organizace práce

Další organizací zabývající se ochranou práv a oprávněných zájmů jednotlivců v sociální oblasti je MOP, která se významně podílí na unifikaci a internacionalizaci práva sociálního zabezpečení. Vedle toho se zaměřuje také na poskytování odborné pomoci a spolupráce v oblasti sociálního zabezpečení. Založena byla v roce 1919, zpočátku usilovala o zlepšení pracovních podmínek a sociálního zabezpečení, dnes do sféry její působnosti spadají veškerá ekonomická a finanční opatření, která mohou mít sociální dopad na jednotlivce. Vytváří úsilí k dosažení sociální spravedlnosti na celém světě, odstranění útisku, strádání a eliminaci nepříznivých sociálních dopadů mezinárodní soutěže. Členy MOP jsou vedle vládních orgánů také odborové a zaměstnavatelské organizace. Úmluvy přijímané MOP obsahují závazná kritéria pro vnitrostátní zákonodárství v dané oblasti, přičemž závaznými se stávají ratifikací. Ve sféře sociálního zabezpečení má zásadní význam Úmluva o minimálních normách sociálního zabezpečení č. 102 z roku 1952, upravující minimální standardy zabezpečení odpovídající jednotlivým sociálním událostem. Jde o péči o zdraví, dávky v nemoci, dávky v mateřství, dávky poskytované rodinám, dávky poskytované pozůstalým, dávky ve stáří, dávky v invaliditě, dávky v nezaměstnanosti a dávky poskytované v případě pracovních úrazů a nemocí z povolání. Dále můžu uvést Úmluvu o ochraně mateřství, Úmluvu o invalidních, starobních a pozůstalostních dávkách a Úmluvu o zdravotní péči a dávkách v nemoci.

MOP také přijímá právní nezávazná doporučení, jimiž stanoví vyšší standardy a naznačuje budoucí způsob úpravy. Dalším typem dokumentů, taktéž bez právní závaznosti, jež mohou přijímat různé orgány MOP, jsou rezoluce.

1.1.2 Světová zdravotnická organizace

Světová zdravotnická organizace je další organizací v systému OSN, jejíž existence a činnost stojí za zmínku. Za cíl své činnosti si vytýčila zajistit nejvyšší možnou úroveň zdravotního stavu lidu. Byla založena roku 1948. Významným dokumentem, který přijala, je Zdraví 21 – zdraví pro všechny v 21. století. Náš stát je členem WHO od roku jejího založení.

1.2 Rada Evropy

S cílem posilovat jednotu evropských zemí v zájmu společného hospodářského a sociálního pokroku, zlepšení životních podmínek, ochrany a upevnování lidských práv a základních svobod byla v roce 1949 založena Rada Evropy. Výsledkem její činnosti na

poli sociálního zabezpečení jsou Evropské prozatímní dohody o sociálním zabezpečení č. 12 a 13 z roku 1953. Zaměřovaly se především na rovnost zacházení s příslušníky smluvních stran při aplikaci národních zákonů a na zahrnutí těchto příslušníků do okruhu platnosti všech bilaterálních a multilaterálních smluv uzavřených signatářskými státy. I když jde o úmluvy svým dopadem omezené a dnes již v některých částech překonané, mají i nadále význam pro úpravu vztahů mezi státy, které nejsou vázány dvoustrannými smlouvami či novější komplexní úpravou.

Velkým přínosem z hlediska koordinace se stala Evropská úmluva o sociálním zabezpečení č. 68 z roku 1972. Představuje důležitý dokument upravující celou oblast sociálního zabezpečení.

Mezinárodním dokumentem zaměřeným výlučně na sociální práva je Evropská sociální charta přijatá v roce 1961 a účinná od roku 1965. K ní byl roku 1988 připojen Dodatkový protokol. Představuje další důležitý krok v úsilí zabezpečit sociální politice stejnou důležitost jako zájmům ekonomickým. Česká republika Evropskou sociální chartu i Dodatkový protokol již ratifikovala. Oba dokumenty vstoupily v platnost v prosinci 1999 a byly publikovány ve Sbírce mezinárodních smluv.

V rámci Rady Evropy byl v roce 1964 sjednán ještě Evropský zákoník sociálního zabezpečení. Tento zákoník a Protokol k němu jsou v současné době považovány za nejvýznamnější smlouvy, pokud jde o stanovení standardů sociální ochrany. Ustanovení zákoníku definují jednak sociální události, u nichž je stát povinen poskytovat ochranu a dále určují minimální okruh osob, které je stát povinen v případě příslušné sociální události chránit. Regulace se týká rovněž doby poskytování dávek, jejich formy a způsobu výpočtu. Česká republika ratifikovala Evropský zákoník a jeho protokol v roce 2000, tím projevila svoji vůli usilovat o dosažení vyšších standardů sociální ochrany v rámci Evropy. V platnost vstoupil v roce 2001.

2 Systém a vývoj práva sociálního zabezpečení

2.1 Tři pilíře sociálního zabezpečení

Sociální zabezpečení je významný nástroj státní politiky, který slouží k realizaci nezadatelných sociálních práv lidí. Existují tři základní pilíře sociálního zabezpečení. Jde o sociální pojištění, státní sociální podporu a sociální pomoc.

Systém sociálního pojištění řeší takové sociální situace, na které je možné se dopředu připravit ve smyslu odložení části finančních prostředků k řešení budoucí sociální situace.

Sociální pomocí stát zajišťuje pomoc občanům, jejichž životní potřeby nejsou dostatečně zabezpečeny příjmy z pracovní činnosti, dávkami z důchodového zabezpečení, popř. jinými příjmy, a občanům, kteří potřebují vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nebo věku, anebo kteří bez pomoci společnosti nemohou překonat obtížnou životní situaci nebo nepříznivé životní poměry. Sociální pomoc lze strukturovat do tří oblastí. Jde o sociální péči, dnes je spíše torzem původního institutu, obsahuje péči o rodinu a děti, kde zůstává poradenská a výchovná činnost a péči o těžce zdravotně postižené občany. Dále do sociální pomoci řadíme pomoc v hmotné nouzi a sociální služby.

Mě však bude zajímat především třetí pilíř sociálního zabezpečení. Budu se zabývat státní sociální podporou.

2.2 Pojem a vývoj státní sociální podpory

Systém státní sociální podpory, jeden z pilířů sociálního zabezpečení, je nastaven převážně na podporu rodin s nezaopatřenými dětmi, neboť nárok na většinu dávek je podmíněn přítomností nezaopatřeného dítěte v rodině. Prostřednictvím těchto dávek se tak stát podílí na krytí nákladů vynaložených na základní osobní potřeby rodin a jejich členů, a to při zohlednění konkrétní příjmové a sociální situace rodiny. Systém uplatňuje princip solidarity mezi vysokopříjmovými rodinami a rodinami s nízkými příjmy a solidarity bezdětných s rodinami s dětmi.

Systém vznikl v roce 1995 zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Nová úprava znamenala změnu v sociální politice, kdy se úloha státu přesunula ze státního paternalismu k participaci. Nová koncepce klade větší odpovědnost na jednotlivce a rodiny, od kterých očekává, že si zabezpečí co nejširší okruh potřeb vlastními prostředky, tedy především pracovním příjmem a z něho odvozenými dávkami. Tam, kde si jednotlivec nebo rodina nebude moci takto své potřeby na společensky přijatelné úrovni

zabezpečit, zasáhne a pomůže stát. Stát svou podporu a pomoc uplatní také tam, kde má zájem jednotlivce nebo rodinu stimulovat, podpořit a chránit.

Snahou bylo vytvořit takový sociální systém, který by vyhovoval podmínkám tržní ekonomiky, ve kterém životní úroveň jednotlivců i rodin vyplývá především z pracovních příjmů, kdy sociální redistribuce motivuje ke zvyšování příjmů a snižuje závislost na příjmech sociálních. Sociální příjmy nesmí působit demotivačně. Musí být dodržováno hledisko hospodárnosti, účelnosti a většinou i hledisko adresnosti.

Stát zavedením nového systému státní sociální podpory získal nástroj na účinnou podporu sociálních situací, u nichž má zájem podílet se na jejich řešení formou obligatorních dávek. To, že vyplácení dávek stát financuje ze státního rozpočtu a provádění systému organizuje prostřednictvím orgánů státní správy, charakterizuje státní sociální podporu z hlediska postavení státu jako všeobecné povinné státní zabezpečení. Ačkoli jsou dávky státní sociální podpory určeny především rodinám s dětmi, řeší i některé sociální situace týkající se ostatních občanů. Zavedením tohoto systému stát vyjádřil zájem podílet se na nákladech souvisejících se založením rodiny, narozením dítěte a péčí o toto dítě, které nemá vlastní příjem, neboť náklady vzniknuvší v souvislosti se založením rodiny, narozením dítěte a péčí o něj nemohou být často kryty příjmem rodičů, ba ani z úspor, tudíž životní úroveň rodin s dětmi, resp. osob v nich žijících, je z tohoto důvodu nižší než životní úroveň osob, které děti nevyživují. Rovněž náklady na bydlení, a to nejen u rodin s dětmi, znatelně ovlivňují hmotné podmínky života rodiny, proto je v systému státní sociální podpory obsažena i dávka, která pomáhá krýt náklady na tuto potřebu. Stát zároveň vyjádřil vůli participovat formou státních dávek na specifických situacích rodiny, jako je narození dítěte a úmrtí osoby. Další specifickou situací, která stále více získává na důležitosti, je podpora náhradní rodinné péče. Dávky pro rodiny s dětmi, poskytované ze státní sociální podpory, představují v současnosti hlavní formu finanční podpory rodin. Transformace všech dávek na dávky státní sociální podpory do jednoho věcně příslušného správního orgánu přinesla veřejnosti snazší orientaci v systému státních dávek. Navíc tento kompaktní systém lze z centra lépe metodicky vést, vybavit jednotným softwarem a snáze kontrolovat oprávněnost výplat dávek.

Před vznikem systému státní sociální podpory upravené zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, jednotlivé druhy dávek vypláceli různí plátcí – zaměstnavatelé, okresní správy sociálního zabezpečení, okresní úřady ...

Po vzniku systému státní sociální podpory upravené zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, plnily funkci úřadů státní sociální podpory okresní úřady.

„Zákonem č. 320/2002 Sb. došlo k přechodu kompetencí ze zrušených okresních úřadů na obecní úřady obcí s rozšířenou působností s tím, že po přechodnou dobu (od 1. 1. 2003 do 31. 3. 2004) budou státní sociální podporu provádět obecní úřady v místech dosavadních okresních úřadů vyjmenované v ustanovení § 79a odst. 2 zákona o státní sociální podpoře.“¹

Velmi důležitá novela byla uskutečněna zákonem č. 453/2003 Sb.. S účinností od 1. 4. 2004 došlo k převodu kompetencí v oblasti státní sociální podpory na úřady práce, výjimkou bylo území hlavního města Prahy. Od 1. 4. 2004 provádí státní sociální podporu v prvním stupni úřady státní sociální podpory, jimiž jsou úřady práce a v hlavním městě Praze úřady městských částí určené Statutem hlavního města Prahy. Ve druhém stupni, jako odvolací a metodicky řídicí orgány, působí ve státní sociální podpoře krajské úřady ve vztahu k úřadům práce a v hlavním městě Praze Magistrát hlavního města Prahy ve vztahu k úřadům městských částí.

Od 1.1. 2009 dochází k další změně, která se týká orgánů státní sociální podpory. Tuto problematiku řeší z. č. 414/2008 Sb., kterým se mění zákon 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Dochází ke sjednocení výkonu státní správy v oblasti poskytování dávek státní sociální podpory na prvním stupni řízení. Odstraňuje se disproporce v organizaci a financování v oblasti státní sociální podpory a sjednocuje se výkon této agendy tak, že se převedla i na území hlavního města Prahy na Úřad práce hlavního města Prahy. Činnost Magistrátu hlavního města Prahy jako odvolacího orgánu v této oblasti není dotčena. Od 1.1. 2009 provádí státní sociální podporu v prvním stupni v Praze namísto úřadů městských částí určených Statutem hlavního města Prahy nově Úřad práce hlavního města Prahy. Touto úpravou se sjednocuje struktura orgánů provádějících státní sociální podporu v Praze se strukturou takových orgánů v ostatních částech státu, kde vykonávají působnost úřady práce a krajské úřady. Tato změna se promítá do § 2a zákona, v němž je upravena působnost jednotlivých orgánů ve státní sociální podpoře. Slova „úřad státní sociální podpory“ se nahrazují slovy „úřad práce“. V rozsahu vymezeném zákonem vykonává státní správu v oblasti státní sociální podpory i Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Zákon o státní sociální podpoře upravuje systém státní sociální podpory komplexně. Obsahuje nejen věcnou úpravu podmínek vzniku nároku na jednotlivé dávky, jejich výši a výplatu, ale i otázky organizace a řízení. Přijetím zákona se sjednotila roztříštěná právní

¹ Štangová, V.:Rodičovský příspěvek. Právo a zaměstnání, 2004, č.11, s.20.

úprava dávek poskytovaným rodinám s dětmi. Zákon o státní sociální podpoře měl dělenou účinnost. Dnem 1. 10. 1995 nabyla účinnosti ustanovení upravující dávky nezávislé na příjmu rodiny, dnem 1. 1. 1996 pak nabyl zákon účinnosti v plném rozsahu.

„V červenci roku 2001 byla schválena novela zákona o státní sociální podpoře, zákon č. 271/2001 Sb., kterým se s účinností od 1. 10. 2001 měnil zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony. Novela přinesla řadu změn, zejména pokud jde o okruh příjmů započítatelných do rozhodného příjmu, podmínky nároku na výplatu rodičovského příspěvku, výši porodného, vymezení povinností a odpovědnosti osob s oprávněnou osobou společně posuzovaných a o vymezení povinností a odpovědnosti dalších fyzických a právnických osob, zejména zaměstnavatelů.“²

Další změny nastaly v letech 2002, 2003 i 2004. Zákonem č. 320/2002 Sb. došlo k přechodu kompetencí ze zrušených okresních úřadů na obecní úřady obcí s rozšířenou působností. *„S účinností od 1. července 2003 došlo novelou uskutečněnou zákonem 125/2003 Sb., u opakujících se dávek ke zkrácení lhůty stanovené pro zpětné přiznání nároku na jednotlivé splátky dávek státní sociální podpory z dosavadního jednoho roku na tři měsíce. U dávek jednorázových se lhůta v délce jednoho roku nezměnila.“³* Velmi důležitá změna nastala novelou č. 453/2003 Sb.. S účinností od 1. 4. 2004 došlo k převodu kompetencí v oblasti státní sociální podpory na úřady práce, výjimkou zůstalo území hlavního města Prahy. *„S účinností od 1. 1. 2004 došlo k významné změně spočívající ve zrušení dosavadního omezení příjmu z výdělečné činnosti poživatelů rodičovského příspěvku. S účinností od 1. 7. 2004 došlo též k novému způsobu stanovení minimální fiktivní výše příjmů u osob samostatně výdělečně činných pro účely posouzení nároku na dávku a stanovení její výše (50 % průměrné mzdy v národním hospodářství). S účinností od 1. 7. 2004 došlo také ke zrušení příspěvku na dopravu.“⁴*

„V souvislosti se vstupem ČR do EU došlo dnem 1. 5. 2004 ke změně poskytování dávek státní sociální podpory. Začalo mít přednost právo EU před právem vnitrostátním. Jedná se o posuzování občanů členských států EU a občanů členských států Evropského hospodářského prostoru a jejich rodinných příslušníků (osob společně posuzovaných) ve vztahu k některým dávkám tak, jako by šlo o občany ČR, a to s použitím příslušné právní úpravy a výkladu nařízení ES, zejména nařízení Rady č. 1408/71 a nařízení Rady

² Tröster, P. a kol.: Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2008, s. 249.

³ Štangová, V.: Rodičovský příspěvek. Právo a zaměstnání, 2004, č.11, s. 21.

⁴ Tröster, P. a kol.: Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2008, s.250.

*č. 1612/68. Tato nařízení jsou pro orgány státní sociální podpory přímo závazná a bezprostředně aplikovatelná a mají přednost před zákonem o státní sociální podpoře.*⁵

K velmi zásadním změnám dochází od 1.1.2008, kdy nabyl účinnosti zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů. U dávek závislých na příjmu rodiny se snižuje jejich osobní rozsah, tj. počet osob, které na ně mají nárok. U většiny dávek, z výjimkou sociálního příplatku a dvou dávek pěstounské péče, se výše dávek neodvozuje od částek životního minima, ale je stanovena pevnou absolutní částkou. To má výhodu v tom, že při zvýšení částek životního minima nebudou s výjimkou tří dávek ostatní dávky zvyšovány. Některé dávky se snižují, zejména porodné. Mění se koncepce rodičovského příspěvku, nyní je poskytována v tzv. vícerychlostní struktuře ve zvýšené, základní a snížené výměře na základě volby rodiče. Pohřebné již není poskytováno plošně, ale pouze při zákonem stanovených podmínkách, kdy došlo k podstatnému zúžení okruhu oprávněných osob. Tato opatření byla učiněna v souvislosti s reformou veřejných financí a směřují především ke snížení mandatorních výdajů.

Od 1.1. 2009 dochází k další změně, která se týká orgánů státní sociální podpory. Dochází i k úpravě a doplnění rodičovského příspěvku, co se týče péče o zdravotně postižené dítě. Tuto problematiku řeší z. č. 414/2008 Sb., kterým se mění zákon 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

⁵ Tröster, P. a kol.: Právo sociálního zabezpečení. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2008, s. 250-251.

3 Základní podmínky nároku na dávky státní sociální podpory

3.1 Věcný rozsah dávek

Státní sociální podpora je systémem, který zahrnuje jak dávky poskytované nově, tak i dávky poskytované dříve, byť v jiné konstrukci a pod jinými názvy a v jiných částech sociálního zabezpečení. Nyní se poskytuje celkem sedm dávek státní sociální podpory, přičemž dávky pěstounské péče zahrnují čtyři dávky, a to příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměnu pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Dávky státní sociální podpory se dělí na dvě skupiny, a to na dávky poskytované na výši příjmu v rodině a dávky ostatní, u nichž se výše příjmu v rodině nezjišťuje.

Smyslem dávek je pomoci občanovi překonat určitou tíživou sociální situaci, nikoliv nahradit mu hmotnou újmu, která v důsledku sociální události vznikla.

3.2 Osobní rozsah dávek

Pod pojmem osobní rozsah rozumíme vymezení okruhu subjektů, na něž se systém státní sociální podpory vztahuje, neboli okruh oprávněných subjektů. „ *Dávky státní sociální podpory náleží vždy pouze fyzické osobě a nelze je přiznat osobě právnické. Tato obecná zásada platí pro všechny případy, bez ohledu na to, zda jde o dávky poskytované v závislosti na výši příjmu v rodině, nebo jde-li o dávky ostatní. Není rozhodné také to, zda dávka náležející fyzické osobě, je také této osobě vyplácena, nebo je vyplácena osobě právnické. Skutečnost, že dávka je vyplácena osobě právnické (ústavu, zvláštnímu příjemci), nic nemění na tom, že i nadále jde o nárok fyzické osoby.*“⁶

Za trvalý pobyt se považuje též pobyt cizince na území České republiky

⁶ Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 12. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r. o., 2008, s. 18.

hlášeného k pobytu podle zvláštních právních předpisů upravujících pobyt cizinců na území České republiky s výjimkou žadatele o udělení azylu, a to ode dne, kterým uplynulo 365 dnů ode dne hlášení. Podmínku trvalého pobytu musí splňovat i osoby s oprávněnou osobou posuzované. Od 1. října 2001 se nově stanovilo, že podmínka 365 dnů pobytu na území České republiky, počítáno ode dne hlášení, se nezkoumá u dětí cizinců do 1 roku jejich věku, pokud jsou tyto cizinci hlášeni k pobytu na území České republiky a tyto děti se na území ČR narodily. Cílem je vyřešit problémy vyplývající ze skutečnosti, že zatímco rodiče dítěte a jejich další děti podmínku pobytu splňují, dítě nově narozené ji splňovat nemůže, a proto by rodina dávky nedostala. V odůvodněných případech Magistrát hlavního města Prahy nebo krajský úřad podmínku trvalého pobytu mohou prominout. Uvedené orgány samy posoudí, co se rozumí odůvodněným případem. Podmínka trvalého pobytu není vyžadována u nezletilých dětí, které jsou na území ČR svěřeny do péče nahrazující péči rodičů nebo do ústavní péče.

Pro vznik nároku na dávku u občana České republiky, musí být splněna podmínka, že je na území ČR hlášen k trvalému pobytu podle zákona o evidenci obyvatel. Místem trvalého pobytu se rozumí adresa pobytu osoby v ČR, kterou si osoba nejčastěji zvolí v místě, kde má rodinu, rodiče, byt nebo zaměstnání. Osoba může mít jen jedno místo trvalého pobytu. Takové místo musí být označeno číslem popisným nebo evidenčním, popř. orientačním číslem (uvedeno ve vyhlášce č. 326/2000 Sb., ve znění vyhlášky č. 193/2001 Sb.). Objekt v tomto místě, podle stavebního zákona musí být určen pro bydlení, ubytování nebo individuální rekreaci.

Od 1. května 2004, kdy se Česká republika stala členem Evropské unie, je státní sociální podpora také regulována předpisy Evropských společenství. Jde zejména o Nařízení 1408/71 a Nařízení 1612/68. Tato nařízení jsou přímo závazná a bezprostředně aplikovatelná, proto mají přednost před ustanoveními národních právních předpisů. Proto se nyní při posuzování nároku na dávky státní sociální podpory při zkoumání plnění podmínky hlášení k pobytu, musí rozlišovat, zda se jedná o státního příslušníka některého z členských států Evropské unie nebo Evropského hospodářského prostoru či nikoliv. V případě, že půjde o příslušníka Evropské unie nebo Evropského hospodářského prostoru, bude se plnění podmínek nároku posuzovat právě podle uvedených nařízení Evropských společenství. Nařízení totiž obsahují celou řadu odchylek od zákona o státní sociální podpoře. Odchyly se zejména týkají posuzování podmínky hlášení k pobytu na území ČR, ale také výplaty dávek, řízení o dávkách apod. Jestliže nařízení neobsahují odchylnou úpravu, postupuje se podle výše citovaného zákona.

4 Dávky závislé na výši příjmu v rodině

System státní sociální podpory tvoří sedm dávek. Tři jsou poskytovány v závislosti na výši příjmu v rodině, ostatní jsou na výši příjmu v rodině nezávislé. Dávky závislé na příjmu v rodině nazýváme dávky testované. Rozhodné je přiznání příjmové situace v rodině. Je zde opět uplatněn princip adresného poskytování. Patří zde příplatek na dítě, sociální příplatek a příspěvek na bydlení.

4.1 Důležité pojmy pro zjištění nároku na dávku

4.1.1 Rozhodné období

Pro posouzení nároku na dávku poskytovanou v závislosti na výši příjmu, tedy na dávku testovanou, se příjmy započítávají v tzv. rozhodném období.

Rozhodným obdobím, za které se zjišťuje rozhodný příjem, je u přídatku na dítě kalendářní rok, který předcházal kalendářnímu roku, do něhož spadá počátek období od 1. 10. do 30. 9. následujícího kalendářního roku, v němž před počátkem uvedeného období je třeba prokázat rozhodný příjem.

U sociálního příplatku a příspěvku na bydlení je rozhodným obdobím období kalendářního čtvrtletí předcházejícího kalendářnímu čtvrtletí, na které se nárok na dávky uplatňuje.

4.1.2 Rozhodné příjmy

„Příjem rozhodný pro přiznání dávky uvedené v § 2 písm. a) se stanoví jako měsíční průměr příjmů rodiny připadajících na rozhodné období (dále jen „rozhodný příjem“). Měsíční průměr příjmů rodiny se stanoví jako součet jednotlivých měsíčních průměrů příjmů oprávněné osoby a osob s ní společně posuzovaných.“⁷

Výše příjmů, které jsou rozhodné pro přiznání dávky, vychází z předpisů o daních z příjmů a zákon o státní sociální podpoře se také přímo na uvedený předpis odvolává. Okruh příjmů, které jsou započitatelné do rozhodného příjmu, vymezuje zákon o státní

⁷ Ustanovení § 4 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

sociální podpoře taxativně, což znamená, že jiné než uvedené příjmy nelze do rozhodného příjmu zahrnout. Celková majetková situace žadatele o dávku není pro účely státního sociálního příspěvku rozhodující, rozhodující jsou pouze příjmy vyjmenované v ustanovení § 5 zákona o státní sociální podpoře. Zjišťování příjmů započitatelných do rozhodného příjmu je administrativně velmi náročné, a to hlavně s ohledem na jejich různorodost, obvyklou obtížnost jejich prokazování i časté změny o daních z příjmů.

Do rozhodného příjmu se započítávají např. příjmy ze závislé činnosti a funkčních požitků, příjmy z podnikání a z jiné samostatné výdělečné činnosti, z pronájmu, z výživného, důchody, dávky nemocenského pojištění, podpora v nezaměstnanosti, podpora při rekvalifikaci, rodičovský příspěvek pro nárok na přídavek na dítě, sociální příplatek a příspěvek na bydlení, přídavek na dítě pro nárok na sociální příplatek a příspěvek na bydlení, a jiné taxativně vyjmenované v ustanovení § 5 zákona o státní sociální podpoře.

Nadále se do rozhodného příjmu nezapočítávají příjmy z kapitálového majetku ani příjmy z úroků a úrokové výnosy. Dále se nezapočítává příspěvek na bydlení, doplatek na bydlení a jednorázové sociální dávky, sociální výpomoci poskytované zaměstnavatelem, stipendia, daňové bonusy, příspěvky na péči, dávky sociální péče poskytované ze zdravotních důvodů...

Rozhodný příjem pro vznik nároku na dávky státní sociální podpory se nezjišťuje pouze u oprávněné osoby, ale i u osob s touto osobou společně posuzovaných. Zákon o státní sociální podpoře tyto osoby nazývá rodinou a výše příjmů se pak zjišťuje v takové rodině.

4.1.3 Rodina a společně posuzované osoby

Pro účely zákona o státní sociální podpoře rodinu tvoří oprávněná osoba a ostatní osoby společně s ní posuzované. Nejsou-li takové osoby, považuje se za rodinu sama oprávněná osoba. Žádná z osob nemůže být posuzována jako oprávněná osoba nebo společně posuzovaná osoba současně ve více rodinách a to pro účely posuzování nároku na přídavek na dítě, sociální příplatek a rodičovský příspěvek. Jestliže některá z uvedených osob je posuzována pro účely přídavku na dítě nebo sociálního příplatku, může být společně posuzována s jinými osobami pro příspěvek na bydlení. Pro účely příspěvku na bydlení se pro zjišťování příjmu považují za rodinu všechny osoby užívající byt, které jsou v témže bytě hlášeny k trvalému pobytu. Podmínka, aby spolu trvale žily a společně uhrazovaly náklady na své potřeby, se však nevyžaduje.

„(2) Společně posuzovanými osobami jsou, není-li dále stanoveno jinak,

a) nezaopatřené děti (§ 11)

b) nezaopatřené děti (§ 11) a rodiče těchto dětí; za rodiče se považují i osoby, jimž byly nezaopatřené děti svěřeny do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu, manžel, partner rodiče nebo uvedené osoby, vdovec nebo vdova po rodiči nebo uvedené osobě a druh (družka) rodiče nebo uvedené osoby,

c) manželé, partneři nebo druh a družka, nejde-li o rodiče posuzované podle písm. b)

d) nezaopatřené děti, jejich rodiče, pokud jsou nezaopatřenými dětmi a jsou osamělí a rodiče [písm. b)] těchto rodičů, pokud s oprávněnou osobou spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.“⁸

Podmínka, že osoby spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby se považuje vždy za splněnou, jde-li o nezletilé nezaopatřené dítě a jeho rodiče, zletilé nezaopatřené dítě a jeho rodiče, jestliže jsou hlášeny v témže bytě k trvalému pobytu a manžele či partnery žijící v registrovaném partnerství. Současně však zákon o státní sociální podpoře dává úřadu státní sociální podpory možnost, aby ze zásady předpokládaného společného soužití a společné úhrady nákladů na vlastní potřeby u uvedeného okruhu osob učinil výjimku, pokud se jednoznačně prokáže, že zákonem vytvořený předpoklad společného soužití by neodpovídal skutečnosti. Pokud osoby spolu nejméně po dobu tří měsíců prokazatelně nežijí, může rozhodnout, že se neposuzují jako osoby společně posuzované. Jde-li o příspěvek na bydlení v případech, kdy některá ze společně posuzovaných osob nejméně po dobu tří měsíců prokazatelně byt neužívá, může úřad státní sociální podpory rozhodnout, že se k ní při posouzení nároku na příspěvek nepřihlíží, i když je v bytě hlášena k trvalému pobytu.

Jsou-li rodiče dítěte rozvedeni, posuzuje se jako osoba společně posuzovaná s nezaopatřeným nezletilým dítětem rodič, s nímž dítě společně žije. Pokud jde o společnou nebo střídavou výchovu obou rodičů, posuzuje se s nezaopatřeným, nezletilým dítětem rodič určený na základě dohody těchto rodičů s tím, že tuto dohodu mohou rodiče změnit vždy jen k I. kalendářnímu čtvrtletí.

4.1.4 Nezaopatřené dítě

Za nezaopatřené dítě se vždy považuje dítě do skončení povinné školní docházky. Poté nejdéle do věku 26 let, jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání nebo se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost

⁸ Ustanovení § 6 odst. 2 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

pro nemoc nebo úraz anebo z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost.

Za nezaopatřené dítě se považuje i dítě do 18. roku věku, pokud je vedeno v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání, nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu v rekvalifikaci. Za nezaopatřené nelze považovat dítě, které je poživitelem plného invalidního důchodu z důchodového pojištění.

4.1.5 Soustavná příprava dítěte na budoucí povolání

Za soustavnou přípravu dítěte na budoucí povolání považujeme především studium na středních a vysokých školách v České republice, dále teoretická a praktická příprava pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost pro osoby se zdravotním postižením a rovněž studium na střední škole nebo vysoké škole v cizině, pokud podle rozhodnutí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je postaveno na roveň studia na střední škole nebo vysoké škole v ČR. Ministerstvo rozhodne, zda je studium v zahraničí postaveno na roveň se studiem v ČR, a to na základě písemné žádosti studenta nebo jiné osoby oprávněné jednat za studenta. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy po dohodě s Ministerstvem práce a sociálních věcí může stanovit, které další studium v České republice, se pro účely státní sociální podpory považuje z důvodu svého rozsahu a úrovně za studium na SŠ a VŠ. Při hodnocení studia na SŠ a VŠ v ČR se vychází ze školského zákona a ze zákona o vysokých školách.

4.1.6 Nepříznivý zdravotní stav

Pro vymezení pojmu nezaopatřeného dítěte i pro vznik nároku na některé dávky státní sociální podpory je zohledňován nepříznivý zdravotní stav. Pro vznik nároku na dávku či její výši se vychází z toho, že dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav člena rodiny zvyšuje životní náklady rodiny.

Zákonem 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, jsou stanovena tři rozpětí podle stupňů zdravotního postižení. Za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav se považuje stav, který má podle poznatků lékařské vědy trvat déle než 1 rok. Jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu činí stupeň zdravotního postižení:

- a) od 20 % do 49 %, považuje se nezaopatřené dítě za dlouhodobě nemocné,
- b) od 50 % do 79 %, považuje se osoba za dlouhodobě zdravotně postiženou,
- c) od 80 % do 100 %, považuje se osoba za dlouhodobě těžce zdravotně postiženou.

Od 1. 7. 2006 posuzují zdravotní stav pro účely státní sociální podpory úřady práce, které při tom vycházejí z podkladů vypracovaných lékařem, jehož si určí.

4.2 Životní a existenční minimum

Životní minimum je důležitým institutem v oblasti státní sociální podpory. Životní potřeby občanů jsou uspokojovány především příjmy z výdělečné činnosti, výnosy z majetku a dávkami nemocenského a důchodového zabezpečení nebo státními dávkami. Občanům, jejichž příjmy nedosahují životního minima a kteří si nemohou tyto příjmy zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním, zejména vlastní prací, se poskytuje pomoc.

Životní minimum je definováno jako minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.

Do 31. 12. 2006 se životní minimum skládalo ze dvou částek, a to z částky potřebné k zajištění výživy a ostatních základních potřeb občana, která byla odstupňována podle věku občana a též s ohledem na nezaopatřenost dítěte. Druhá částka byly nezbytné náklady na domácnost odstupňované podle počtu osob žijících v domácnosti, jejichž příjmy se pro tyto účely posuzovaly samostatně. Dne 1. 1. 2007 nabyl účinnosti zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, který vychází z nové koncepce institutu životního minima. Životní minimum je minimální hranice peněžních příjmů fyzické osoby k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Částku k zajištění nákladů na domácnost již institut životního minima neobsahuje. Ochrana v oblasti bydlení je řešena v rámci systému státní sociální podpory poskytováním příspěvku na bydlení a v systému pomoci v hmotné nouzi doplatkem na bydlení.

Životní minimum upravuje od 1. 1. 2008 valorizační formuli pro stanovení částek životního minima tak, že podle ustanovení § 9 zákona o životním a existenčním minimu vláda může nařízením částky životního minima vždy od 1. ledna podle skutečného vývoje spotřebitelských cen, pokud nárůst nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby přesáhne ve stanoveném rozhodném období 5 %. Částky životního a existenčního minima může vláda za mimořádných okolností zvýšit také mimo termín pravidelné valorizace. Růst úhrnného indexu spotřebitelských cen se zjišťuje z údajů Českého statistického úřadu.

Jde-li o jednotlivce, tedy osobu, která není posuzována společně s jinými osobami, činí částka životního minima 3.126,- Kč měsíčně. V případě, že je osoba posuzována společně s jinými osobami, jsou částky životního minima odstupňovány podle pořadí osob. Toto pořadí se stanoví tak, že nejdříve se posuzují osoby, které nejsou nezaopatřenými dětmi, a

poté osoby, které jsou nezaopatřenými dětmi. Nezaopatřené děti se tedy vždy považují za osoby ve druhém nebo dalším pořadí. Stanovené částky životního minima pro účely státní sociální podpory závisí tedy na pořadí osob, na tom, zda jde o nezaopatřené dítě, a na fyzickém věku nezaopatřené osoby. Rozhodující je věk, kterého osoba dosáhne v kalendářním měsíci, za který je životní minimum zjišťováno.

- a) pro první osobu v domácnosti činí životní minimum 2.880,- Kč měsíčně
- b) pro druhou a další dospělou osobu v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem činí životní minimum 2.600,- Kč měsíčně
- c) pro nezaopatřené dítě
 - do 6 let 1.600,- Kč měsíčně
 - 6 – 15 let 1.960,- Kč měsíčně
 - 15 – 26 let (nezaopatřené) 2.250,- Kč měsíčně

Životní minimum je součtem všech částek životního minima jednotlivých členů domácnosti. Pokud jsou osoby posuzovány podle zákona o životním a existenčním minimu společně, porovnává se úhrn započitatelných příjmů všech společně posuzovaných osob s úhrnem částek životního minima posuzovaných osob.

Od částek životního minima je odvozena výše tří dávek státní sociální podpory, sociálního příplatku a dvou dávek pěstounské péče, a to příspěvku na úhradu potřeb dítěte a odměny pěstouna. Výše ostatních dávek je nyní stanovena pevnou absolutní částkou.

Při každé valorizaci životního minima dochází k rozšíření okruhu příjemců dávek závislých na příjmu a současně i ke zvýšení tří dávek státní sociální podpory, aniž by bylo nutné o toto zvýšení žádat.

Příklady životního minima různých typů domácností v Kč za měsíc:

Jednotlivec	3.126,-
2 dospělí	2.880,- + 2.600,- = 5.480,-
1 dospělý a 1 dítě ve věku 5 let	2.880,- + 1.600,- = 4.480,-
2 dospělí a 1 dítě ve věku 5 let	2.880,- + 2.600,- + 1.600,- = 7.080,-
2 dospělí a 2 děti ve věku 8 a 16 let	2.880,- + 2.600,- + 1.960,- + 2.250,- = 9.690,-
2 dospělí a 3 děti ve věku 5, 8 a 16 let	2.880,- + 2.600,- + 1.600,- + 1.960,- + 2.250,- = 11.290,-

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, nově zavedl institut existenčního minima. Stanoví je jako minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Částka existenčního minima osoby činí 2.020,- Kč měsíčně. Existenční minimum nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby plně invalidní a u osoby starší 65 let.

4.3 Dříve existující dávky

Kromě sedmi současných dávek, které zabezpečují rodiny s dětmi, dříve existovaly ještě další dávky, které byly již zrušeny. Šlo o příspěvek na dopravu, zaopatřovací příspěvek a příspěvek na školní pomůcky tzv. pastelkovné.

4.3.1 Příspěvek na dopravu

Existoval do 30. 6. 2004, od 1. 7. 2004 se ruší. Šlo o peněžitou nárokovou dávku k hrazení nákladů nezaopatřeného dítěte při dojíždění do školy. V případě plnění povinné školní docházky se poskytoval bez závislosti na výši příjmů rodiny, v souvislosti se soustavnou přípravou na budoucí povolání studiem na střední, vyšší odborné nebo vysoké škole se poskytoval v závislosti na výši příjmu rodiny. Nárok vznikl nezaopatřenému dítěti, které mimo místo obce, kde bylo hlášeno k trvalému pobytu, plnilo povinnou školní docházku nebo se soustavně připravovalo na budoucí povolání na střední, vyšší odborné nebo vysoké škole, v tomto případě rozhodný příjem rodiny nemohl převyšovat částku násobku životního minima rodiny a koeficientu 2,00. Za dojíždění dítěte z místa obce, kde bylo hlášeno k trvalému pobytu, do místa sídla školy se považovalo i dojíždění z jedné části obce do druhé části této obce, nebyla-li mezi těmito částmi obce provozována městská linková osobní doprava. Výše dávky se stanovila příslušnou procentní sazbou z částky, která odpovídala 40 ti násobku jednosměrného plného jízdného v pravidelné autobusové dopravě podle tarifní vzdálenosti dojíždění. Výše dávky se stanovovala měsíčně. Minimum činilo 50,- Kč měsíčně. Dávka se přiznávala na dobu neurčitou a vyplácela se měsíčně, zpětně.

Zkušenosti s touto dávkou ukázaly, že efektivnějším řešením dopravování dětí do školy bude poskytování slev na jízdné, kterými se může zajistit podpora každého dítěte odpovídající jeho skutečnému dojíždění. Slevy byly zavedeny od 1. 9. 2004.

4.3.2 Zaopatřovací příspěvek

Tento příspěvek byl zrušen v souvislosti s profesionalizací Armády ČR. Šlo o peněžitou, nárokovou dávku poskytovanou bez závislosti na výši příjmu rodiny k hrazení nákladů na životní potřeby v době, kdy muž nebo žena plnili příslušný druh služby v Armádě ČR nebo když muž konal civilní službu. Nárok vznikl za předpokladu, že muž vykonával vojenskou základní nebo náhradní službu nebo vojenské cvičení v Armádě ČR nebo v Hradní strážce nebo civilní službu, a po dobu této služby neměl nárok na náhradu mzdy, platu nebo jiného příjmu podle zvláštních předpisů. Stejně to bylo konala-li službu žena. Nárok na dávku mělo nezaopatřené dítě vojáka, manželka vojáka pečující o dítě ve věku do čtyř let nebo do sedmi let, pokud bylo dítě dlouhodobě zdravotně postižené, nebo žena, která byla plně invalidní nebo z jiného vážného důvodu nebyla výdělečně činná (např. žena se připravovala na budoucí povolání a pečovala o dítě předškolního věku starší 4 let). Nárok na dávku mohla mít i osoba, které soud přiznal vůči vojákově výživné nebo příspěvek na výživu nebo která s vojákem uzavřela dohodu o placení výživného nebo příspěvku na výživu, nemohl-li voják pro výkon uvedené služby plnit svou vyživovací povinnost. Výše dávky byla stanovena jako součin částky potřebné podle zákona o životním minimu k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb nezaopatřeného dítěte vojáka resp. manželky vojáka a koeficientu 0,67. Případně se vyplácela částka výživného nebo příspěvku na výživu. Minimální výše činila 50,- Kč měsíčně.

4.3.3 Příspěvek na školní pomůcky

Nárok na tento příspěvek mělo dítě nastupující do 1. třídy základní školy, které bylo přihlášeno k zápisu k povinné školní docházce podle školského zákona a mělo nárok na přídavek na dítě za měsíc květen bezprostředně předcházející 1. červnu, v němž dítěti vznikl nárok na příspěvek na školní pomůcky. Nárok na tuto dávku vznikl dítěti přihlášenému k zápisu k povinné školní docházce dnem 1. června, jestliže před tímto dnem nebylo rozhodnuto o odkladu této docházky. Výše příspěvku činila 1.000,- Kč. Příspěvek se poskytoval jednorázově a náležel dítěti jen jednou.

S účinností od 1. 1. 2008 byl příspěvek zrušen. Děti, které v roce 2007 začaly plnit povinnou školní docházku a splnily nárok na příspěvek na školní pomůcky, ale o tuto dávku si rodiče nepožádali, mohli tak učinit ještě do konce června 2008.

4.3.4 Příspěvek na péči o dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Do zákona o státní sociální podpoře byla s účinností od 1. 10. 2005 zařazena nová dávka, která se poskytovala nezaopatřenému dítěti, jež bylo umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

„Jedinou další podmínkou pro nárok na tuto dávku je, že se jedná o dítě svěřené do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.“⁹

Byla to měsíčně se opakující dávka ve výši devítinásobku osobních potřeb dítěte. Od června 2006 přestala být tato dávka součástí zákona o státní sociální podpoře, je začleněna do zákona o sociálně-právní ochraně dětí jako státní příspěvek pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a vyplácí ho krajský úřad.

4.4 Přídavek na dítě

Přídavek na dítě je obligatorní peněžitá opakující se dávka státní sociální podpory, která je určena nezaopatřeným dětem. Přídavek nahradil přídavky na děti, které byly do 31. 12. 1995 poskytovány jako dávky nemocenského pojištění. Jde o tzv. dávku testovanou, která závisí na příjmu v rodině. Přídavek je nárokem nezaopatřeného dítěte. Do dosažení zletilosti žádá o přídavek na dítě zákonný zástupce a dávka se vyplácí tomu, kdo má dítě v přímém zaopatření, tj. osoba, která o dítě osobně pečuje. Jestliže je tato podmínka splněna u více osob, vyplácí se přídavek osobě určené na základě dohody. Nedojde-li mezi osobami k dohodě, určí úřad státní sociální podpory, které osobě se bude dávka vyplácet. Může dojít i k tomu, že se bude přídavek vyplácet ústavu pro péči o děti a mládež, pokud jde o ústav, kde se dítěti poskytuje plné přímé zaopatření. Po dosažení zletilosti musí nezaopatřené dítě samo o přídavek požádat a ten se pak vyplácí přímo dítěti. Osobě, která má dítě v přímém zaopatření se dávka vyplácí do konce kalendářního měsíce, v němž dítě dovrší zletilosti. Jde tedy o dlouhodobou základní dávku poskytovanou rodinám s dětmi, která jim pomáhá krýt náklady spojené s výchovou a výživou nezaopatřených dětí.

Přídavek na dítě vznikl zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře a je nárokem nezaopatřeného dítěte tzn., že podmínky nároku na dávku je třeba zkoumat ve vztahu k nezaopatřenému dítěti. Přídavek se poskytuje v závislosti na výši příjmu v rodině,

⁹ Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 10. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r. o., 2005, s. 132.

tj. v závislosti na výši příjmu nezaopatřeného dítěte jako oprávněné osoby a osob s ním společně posuzovaných.

4.4.1 Rok 1995

Podmínky nároku na dávku

V roce 1995 se příjem rodiny srovnával s výší částky životního minima rodiny vynásobené stanoveným koeficientem. Příklad se přiznával buď ve zvýšené výměře, základní výměře nebo ve snížené výměře, nebo měla-li rodina vyšší rozhodný příjem než stanovil zákon, nárok na dávku nevznikl. Podmínky nároku na přídavek na dítě uvádělo ustanovení § 17 zákona o státní sociální podpoře. Aby vznikl nárok na přídavek ve zvýšené výměře, nesměl rozhodný příjem v rodině převýšit součin částky životního minima rodiny a koeficientu 1,10. Pro přídavek na dítě v základní výměře byl nárok, jestliže rozhodný příjem v rodině převýšil součin částky životního minima rodiny a koeficientu 1,10, avšak nebyl vyšší než součin částky životního minima rodiny a koeficientu 1,80. Nárok na přídavek ve snížené výměře měl subjekt, jestliže rozhodný příjem převýšil částku životního minima rodiny násobeného koeficientem 1,80, avšak nebyl vyšší než součin částky životního minima rodiny a koeficientu 3,00.

Výše přídavku na dítě

Výše přídavku na dítě byla stanovena za kalendářní měsíc a byla odvozena od částky na osobní potřeby dítěte vynásobené koeficientem, stanoveným podle toho, zda šlo o přídavek ve zvýšené výměře, kde byl koeficient 0,32, základní výměře, kde byl koeficient 0,28 nebo ve snížené výměře, kde byl koeficient 0,14. Částka osobní potřeby dítěte byla stanovena podle zákona o životním minimu. Šlo o částku, která se považovala za potřebnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb dítěte. V roce 1995 šlo o částku 1.230,- Kč pro dítě do 6 let, 1.360,- Kč pro dítě od 6 do 10 let, 1.620,- Kč pro dítě od 10 do 15 let a 1.780,- Kč pro děti od 15 do 26 let. Tyto částky se pak násobily výše uvedenými koeficienty. Měsíční výše dávky ve zvýšené výměře pak činila 394,- Kč u dětí do 6 let, 436,- Kč u dětí v rozmezí 6 – 10 let, 519,- Kč u dětí v rozmezí 10 – 15 let a 570,- Kč u dětí v rozmezí 15 – 26 let. Měsíční výše přídavku v základní výměře pak byla 345,- Kč, 381,- Kč, 454,- Kč nebo 499,- Kč. Měsíční výše ve snížené výměře činila 173,- Kč, 191,- Kč, 227,- Kč a 250,- Kč.

4.4.2 Přejídné období od 1.10. 1997 – 31.12. 1998

S účinností od 1. 10. 1997 byla zákonem č. 242/1997 Sb. změněna výše příjmu rozhodného pro nárok na přídavek na dítě a současně i jeho výše. Opatření však bylo

časově omezeno do 31. 12. 1998. Šlo jen o přechodnou úpravu. Jde o první významnou novelu, kde se mění koeficienty pro výpočet nároku i výše dávky.

Podmínky nároku na dávku

Přídavek náleží v tomto období pouze za podmínky, že rozhodný příjem nepřevýšil 2,2 násobek životního minima rodiny, a byl odstupňován jen ve dvou výších, náležel buď ve zvýšené nebo v základní výměře. Ve zvýšené výměře náležel dítěti, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevýšil součin částky životního minima rodiny a koeficientu 1,80. V základní výměře náležel, jestliže rozhodný příjem v rodině převýšil součin životního minima rodiny a koeficientu 1,80, ale nebyl vyšší než součin životního minima a koeficientu 2,20.

Výše přídavku na dítě

Výše přídavku na dítě ve zvýšené výměře činila součin částky na osobní potřeby dítěte a koeficientu 0,27. V základní výměře pak byl koeficient 0,14. Výše přídavku pak činila v období od 1. 10. 1997 do 31. 12. 1998 ve zvýšené výměře 400,- Kč pro děti do 6 let, 443,- Kč pro děti od 6 do 10 let, 524,- Kč pro děti od 10 do 15 let a 576,- Kč pro děti od 15 do 26 let. Výše přídavku v základní výměře byla 208,- Kč, 230,- Kč, 272,- Kč a 299,- Kč.

4.4.3 Rok 1999

Podmínky nároku na dávku

Od 1. 1. 1999 došlo opět ke změně k původním koeficientům k výpočtu nároku a výše přídavku na dítě. Dávka náležela, pokud příjem rodiny v rozhodném období nepřesáhl trojnásobek životního minima rodiny a dávka byla odstupňována ve třech výších. Ve zvýšené výměře dávka náležela, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevýšil součin životního minima rodiny a koeficientu 1,10. V základní výměře, jestliže rozhodný příjem převýšil sice částku součinu životního minima rodiny a koeficientu 1,10, ale nebyl vyšší než součin částky životního minima rodina a koeficientu 1,80. Ve snížené výměře rozhodný příjem převýšil součin částky životního minima rodiny a koeficientu 1,80, ale nebyl vyšší než součin částky životního minima rodiny a koeficientu 3,00.

Výše dávky

Výše přídavku na dítě, stejně jako v roce 1995 byla odvozena od částky na osobní potřeby dítěte vynásobené příslušnými koeficienty 0,32, 0,28 a 0,14.

V dalších letech se nemění koeficienty pro výpočet nároku na dávku, ani koeficienty pro výpočet výše přídavku na dítě. Dochází však ke zvyšování částek životního minima formou nařízení v závislosti na růstu spotřebitelských cen, proto je třeba brát v úvahu, že se výše dávek v důsledku toho měnila. S valorizací částek životního minima docházelo

k automatické valorizaci přídavku na dítě. Koeficienty pro výpočet nároků se změnilly až k 1.1. 2007.

4.4.4 Rok 2007

Podmínky nároku na dávku

Přídavek na dítě byl po novele č. 112/2006 Sb., účinné od 1. 1. 2007, poskytován v závislosti na výši příjmu rodiny za kalendářní rok ve třech výších, ve zvýšené výměře, základní výměře a snížené výměře. S účinností od 1.1. 2007 došlo také k nahrazení dosavadního zákona o životním minimu zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Tento zákon již neobsahuje částky životního minima stanovené jako potřebné k zajištění nákladů na domácnost, nýbrž pouze částky považované za potřebné k zajištění nákladů na výživu a ostatních základních osobních potřeby a ty již nejsou stanoveny v pěti výších, ale ve čtyřech. Změny se promítly i do ustanovení přídavku na dítě změnami příslušných koeficientů k posouzení nároku na dávku a její výši. Dosud přídavek na dítě náležel při příjmu rodiny nepřesahujícím 3násobek životního minima rodiny. S účinností od 1.1. 2007 dávka náležela při příjmu nepřesahujícím 4násobek životního minima. Tato změna přitom neznamenal rozšíření okruhu příjemců, neboť v částkách životního minima již nebyly obsaženy nezbytné náklady na domácnost.

Na přídavek ve zvýšené výměře mělo nárok dítě v případě, že rozhodný příjem rodiny nepřevýšil 1,50 násobek životního minima rodiny. U základní výměry musel být rozhodný příjem rodiny mezi 1,50 – 2,40 násobkem životního minima rodiny. U snížené výměry rozhodný příjem rodiny musel být mezi 2,40 – 4,00 násobkem životního minima rodiny. Při příjmu nad 4 násobek životního minima rodiny dávka nenáležela.

Výše dávky

Výše dávky byla stanovena násobkem částky životního minima dítěte. Zvýšená výměra činila 0,36 násobek částky životního minima dítěte, základní výměra 0,31 násobek částky životního minima dítěte a snížená výměra 0,16 násobek částky životního minima dítěte. S valorizací částek životního minima opět docházelo k automatické valorizaci přídavků na dítě. Tato úprava platila až do 31. 12. 2007.

4.4.5 Rok 2008

Celková výše sociálních mandatorních výdajů a trend jejich dalšího zvyšování byly neúměrné možnostem ekonomiky a významně ohrožovaly bilanci veřejných rozpočtů. Cílem změn od 1. 1. 2008 je vytvořit adresnější systém vyplácení sociálních dávek a podporu rodin s dětmi přenést především do vytvoření moderní flexibilní rodinné politiky.

Částečné omezení výplaty přídatku na děti bude vyváženo vysokými daňovými slevami, které kompenzují snižování některých sociálních dávek včetně kompenzace nárůstu spodní sazby snížené sazby DPH. Tento systém zvyhodňuje ty rodiny, kde aspoň jeden z rodičů pracuje. Je to zároveň částečné opatření proti zneužívání sociálního systému, kdy se oba dva rodiče snaží žít pouze ze sociálních dávek. Jsou tak více motivováni shánět si zaměstnání. Odstranění vazby výše dávky na životní minimum a stanovení dávky absolutními částkami zamezí automatické valorizaci těchto dávek. O případné změně výše bude rozhodovat vláda a parlament.

Podmínky nároku na přídatvek na dítě

Od 1. 1. 2008 nárok na přídatvek na dítě mají rodiny s příjmem do 2,4 násobku životního minima. Pro nárok na dávku se posuzuje příjem za předchozí kalendářní rok, za příjem se považuje i rodičovský příspěvek. Do příjmu se nezapočítává výživné, které v rozhodném období platila osoba dítěti, se kterým je pro účely stanovení rozhodného příjmu osobou společně posuzovanou.

Výše přídatku na dítě

Přídatvek na dítě je nyní poskytován ve třech výších podle věku dítěte. Dětem do 6 let náleží dávka 500,- Kč, dětem v rozmezí od 6 do 15 let dávka 610,- Kč a dětem v rozmezí 15 – 26 let dávka 700,- Kč.

Úplná rodina (oba rodiče) s počtem nezaopatřených dětí	Životní minimum rodiny	Hranice rozhodného příjmu v Kč měsíčně pro nárok na přídatvek na dítě od 1.1. 2008 (2,4násobek životního minima rodiny)
Jedno do 6 let	7 080	16 992
Dvě 5, 8 let	9 040	21 696
Tři 5, 8, 12 let	11 000	26 400
Čtyři 5, 8, 12, 16 let	13 250	31 800

4.5 Sociální příplatek

Tato dávka vznikla taktěž v roce 1995. Byla nově vytvořena zákonem o státní sociální podpoře. Do sociálního příplatku byly transformovány některé dávky zrušené v souvislosti

se zavedením systému dávek státní sociální podpory, jednalo se o státní vyrovnávací příspěvek a příplatek k přídávkům na děti a výchovnému (byl poskytován na děti dlouhodobě těžce zdravotně postižené vyžadující mimořádnou péči).

Sociální příplatek je obligatorní peněžitá opakující se dávka státní sociální podpory. Poskytuje se v závislosti na výši příjmu, jde tedy o dávku testovanou. Účelem dávky je přispět rodinám s nízkými příjmy na náklady související s výchovou a výživou nezaopatřených dětí. Ve výši dávky se odráží nejen příjmy rodiny, kdy s rostoucím příjmem sociální příplatek postupně klesá, ale i další rodinné situace. Sociální příplatek se zvyšuje v případech, kdy je dítě dlouhodobě těžce zdravotně postižené, dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě nemocné, zohledněny jsou také zdravotní postižení či osamělost rodiče. Vyšší sociální příplatek se poskytuje i rodinám, kde se narodilo více dětí současně a to do tří let věku a rodinám, kde dítě studuje.

4.5.1 Podmínky nároku

V ustanovení § 20 zákona o státní sociální podpoře se uvádí podmínky nároku na sociální příplatek. Nárok má rodič, který pečuje alespoň o jedno nezaopatřené dítě, pokud je příjem rodiny v rozhodném období nižší než stanovený násobek životního minima. Péče není v ustanovení blíže vymezena, ale z účelu dávky lze dovodit, že se jedná o péči přiměřenou věku a potřebám dítěte. Běžně se podmínka péče považuje u rodiče za splněnou, není-li prokázán opak (např. pokud by dítě ve skutečnosti žilo s babičkou a rodič dítěte sice pobíral sociální příplatek, avšak využíval jej pro svou potřebu). Ani u dětí do čtyř let věku není podmínkou nároku na dávku celodenní péče o dítě, na překážku nároku proto není skutečnost, že je dítě umístěno např. v jeslích. Vzhledem k tomu, že je sociální příplatek konstruován jako dávka rodiče, nelze jej přiznat samostatně žijícímu nezaopatřenému dítěti a to ani tehdy, jde-li o osiřelé zletilé dítě nebo sourozence. Sociální příplatek náleží na kalendářní čtvrtletí při splnění podmínky stanoveného příjmu v předchozím kalendářním čtvrtletí. Za dítě, o něž rodič pečuje, lze považovat jen dítě, které je s rodičem společně posuzováno, tvoří s ním rodinu, tvoří s ním domácnost ve smyslu § 115 občanského zákoníku.

V původním znění zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře ustanovení § 20 odst. 1 zní:

„Nárok na sociální příplatek má osoba pečující alespoň o jedno nezaopatřené dítě, s výjimkou dítěte svěřeného do pěstounské péče nebo nezaopatřeného dítěte, které je v plném přímém zaopatření ústavu pro péči o děti nebo mládež, jestliže rozhodný příjem

*v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny, popřípadě zvýšené podle § 22 odst. 1, 2 a koeficientu 1,60.*¹⁰

V dalších letech k výjimkám pěstounské péče a přímému plnému zaopatření přibyly další výjimky, které platí dodnes. Sociální příplatek náleží při péči o dítě, u něhož již pěstounská péče nebo svěřeni do péče opatrovníka skončily z důvodu dosažení zletilosti, avšak dítě nadále tvoří s pěstounem (opatrovníkem) domácnost ve smyslu § 115 občanského zákoníku, a splňuje nadále podmínky nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Sociální příplatek nevzniká, je-li dítě poživitelem důchodu z důchodového pojištění, který je stejný nebo vyšší než příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

Původní znění ustanovení § 20 odst. 2 zní:

*„Splňuje-li podmínky nároku na sociální příplatek více osob, náleží sociální příplatek jen jednou, a to osobě určené na základě dohody těchto osob. Nedohodnou-li se tyto osoby, určí okresní úřad, který o příplatku rozhoduje, které z těchto osob se sociální příplatek přizná.“*¹¹

S účinností od 1. 10. 2001 v tomto ustanovení došlo ke změně. Za slova „více osob“ se vkládají slova „nebo splňuje-li podmínky nároku na sociální příplatek více osob z důvodu péče o totéž dítě.“ Vzhledem k tomu, že ve většině rodin splňuje podmínku péče o totéž dítě více osob (oba rodiče, nebo rodič a osoba za rodiče pro tyto účely považovaná) stanoví se, že sociální příplatek náleží jen jedné z těchto osob. Vychází se z neformální dohody takových osob s tím, že pokud se nedohodnou, určí oprávněného úřad státní sociální podpory. Rodiči se kladou na roveň osoby rodiče fakticky nahrazující, např. manžel, druh rodiče, vdovec nebo vdova po rodiči apod.

Do 31. 12. 2006 sociální příplatek náležel při příjmu rodiny nižším než 1,60 násobek životního minima rodiny. Novelizací zákona obsaženou v zákoně č. 112/2006 Sb. se s účinností od 1. 1. 2007 změnil koeficient na 2,20 násobek životního minima. Toto zvýšení koeficientu však neznamenalo rozšíření okruhu příjemců dávky, neboť na základě nové konstrukce životního minima, která již neobsahuje částky považované za potřebné k úhradě nákladů na domácnost, jde v zásadě o zachování současného okruhu příjemců dávky. Přepočtení tedy odpovídá změně konstrukce životního minima. Změny zákona o státní sociální podpoře účinné od 1. 1. 2007 souvisí s novým zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, který nabyl účinnosti také dne 1. 1. 2007. Jak už jsem zmiňovala u přídatků na dítě, do 31. 12. 2006 se životní minimum skládalo ze dvou

¹⁰ Ustanovení § 22 odst. 1 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v původním znění.

¹¹ Ustanovení § 22 odst. 2 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v původním znění.

částek, a to z částky potřebné k zajištění výživy a ostatních základních potřeb občana a druhá částka byly nezbytné náklady na domácnost. Nová koncepce již tuto druhou částku neobsahuje.

Od 1. 1. 2008 došlo opět k zásadním změnám. Novelizací zákona obsaženou v zákoně č. 261/2007 Sb. se s účinností od 1. 1. 2008 změnil koeficient určující okruh oprávněných osob ve vazbě na výši příjmu v rodině na 2,00 násobek životního minima. Toto snížení koeficientu znamenalo jak zúžení okruhu příjemců dávky, tak snížení dávky.

4.5.2 Výše sociálního příplatku

Výše sociálního příplatku ovlivňuje především výše příjmu rodiny, a to tak, že čím je příjem nižší, tím je vyšší sociální příplatek. Na druhé straně, s cílem zabránit zneužívání této dávky osobami, které nepracují ani nemají jiné příjmy související s tím, že pracovat nemohou (např. plný invalidní nebo starobní důchod apod.), se za příjem rodiny považuje vždy nejméně částka ve výši životního minima rodiny. Při nižším příjmu, než jaký odpovídá součtu částek životního minima, se rovněž nepřihlíží při posouzení nároku i výše dávky ke zvýšení částek životního minima z důvodu uvedených v § 22.

Výše sociálního příplatku se stanoví podle následujícího vzorce:

$$SP = \check{Z}MD - \check{Z}MD \times P / \check{Z}M \times \text{koeficient}$$

SP = výše sociálního příplatku

ŽMD = částka životního minima dítěte (popř. součtu u všech dětí, s případnou úpravou v důsledku skutečností uvedených v § 22). Do 31. 12. 2006 se používala částka životního minima na osobní potřeby dítěte, popř. součtu u všech dětí. Od 1. 1. 2007 se již nezohledňují náklady na domácnost.

P = příjem rodiny v rozhodném období

ŽM = životní minimum rodiny

Výpočet zůstává v podstatě stejný, došlo jen ke dvěma zásadním změnám, a to změny platné od 1. 1. 2007 a změny od 1. 1. 2008.

Od 1. 1. 2007 se do výpočtu sociálního příplatku promítly stejně jako do nároku na dávku změny v konstrukci životního minima, a to jednak zvýšení koeficientu na 2,20, jednak to, že životní minimum již nezohledňuje náklady na domácnost. Do 31. 12. 2006 platil koeficient 1,60.

Od 1. 1. 2008 se snížil koeficient pro výpočet výše dávky z 2,20 na 2,00.

4.5.3 Zvýhodňující koeficienty

Do výše dávky se promítají skutečnosti objektivně ovlivňující výši nákladu rodiny. Pokud se rodina dostane do některé situace uvedené v § 22, při stanovení výše sociálního příplatku se částka životního minima dítěte násobí tzv. zvýhodňujícím koeficientem. Sociální příplatek bude vyšší, neboť pokud nastane některá situace uvedená v § 22, zvyšují se náklady rodiny.

Na straně dítěte se může jednat o některý ze stupňů zdravotního postižení, přitom platí přímá úměra mezi stupněm postižení a zvýšením dávky. Další skutečnosti ovlivňující výši sociálního příplatku je vícedětný porod. Narodí-li se současně dvě nebo více dětí, jsou výhodněji pro tyto účely posuzovány až do dosažení tří let věku. Aby nedocházelo k nadbytečné kumulaci dávek z téhož titulu, nelze použít zvýhodňujících koeficientů, je-li dítě poživitelem částečného invalidního důchodu. Pokud by bylo poživitelem plného invalidního důchodu, nesplňuje podmínku nezaopatřenosti.

Na straně rodiče je skutečností ovlivňující výši sociálního příplatku v první řadě rovněž zdravotní postižení. V úvahu je brán na rozdíl od dítěte jen nejtěžší stupeň postižení. Další situací je osamělost rodiče, za osamělého se považuje rodič ovdovělý, rozvedený nebo svobodný, který nežije s druhem.

Ustanovení § 22 upravuje i situace, kdy je v rodině více důvodů pro použití zvýhodňujících koeficientů. Jde o situace např. při kombinaci zdravotního postižení dětí a rodiče, osamělosti rodiče, popř. při zdravotním postižení obou rodičů. Přichází-li v téže rodině při stanovení výše sociálního příplatku v úvahu použití více vyšších koeficientů, stanoví se výše dávky tak, že se vypočte sociální příplatek bez použití zvýhodňujících koeficientů a vedle toho pro každou takovou situaci zvlášť, poté se sečte sociální příplatek „základní“ s rozdíly ve výši podle každé jednotlivé situace.

V původní úpravě zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře s účinností od 1. 1. 1996 bylo uvedeno více závažných skutečností, které mohou ovlivnit sociální situaci v rodině. Šlo o situaci, kdy se dítě připravuje na budoucí povolání. V ustanovení § 22 odst. 1 byla uvedena písmena a, b, c, d, e, f, g. V dalších letech písmena e, f, g byla vypuštěna. Šlo o situaci, kdy dítě se soustavně připravovalo na budoucí povolání na vysoké škole mimo místo svého trvalého pobytu do 60 km od domova, nebo dítě studovalo na VŠ vzdálené od místa trvalého pobytu více než 60 km a nemělo nárok na příspěvek na dopravu a nakonec v písmeně g) byl případ, kdy se dítě soustavně připravovalo na budoucí povolání na střední škole mimo místo trvalého pobytu nebo se připravovalo pro pracovní uplatnění ve výchovných zařízeních pro občany se změněnou pracovní schopností a ve speciálních

školách mimo místo trvalého pobytu. V dalších letech tato ustanovení byla ze zákona vypuštěna a studium není bráno jako skutečnost, která zhorší sociální situaci rodiny. To platilo do 31. 12. 2006.

Od 1. 1. 2007 do ustanovení § 22 odst. 1 přibylo písmeno e). Studium se opět stává událostí, která zhoršuje sociální situaci rodiny. Tato úprava zůstala i po změnách z 1. 1. 2008. V ustanovení § 22 odst. 1 písm. e) jde o situaci, kdy dítě studuje na střední škole v denní formě studia nebo na vysoké škole v prezenční formě studia. V těchto případech se pro výpočet výše dávky použije zvýhodňující koeficient. Dá se tedy říct, že ve srovnání s původní úpravou se problém studia dítěte značně zjednodušil.

Do 31. 12. 2006 platily zvýhodňující koeficienty:

- a) případ, kdy je dítě dlouhodobě těžce zdravotně postižené platil koeficient 2,70
- b) případ, kdy je dítě dlouhodobě zdravotně postižené platil koeficient 2,40
- c) případ, kdy je dítě dlouhodobě nemocné platil koeficient 1,20
- d) děti, které se narodily současně a to v době do tří let jejich věku platil koeficient 1,10

Od 1. 1. 2007 výše koeficientů stanovených z důvodu zdravotního postižení, osamělosti rodiče a z dalších důvodů byly přepočteny v souvislosti se změnou konstrukce životního minima a to:

- a) případ, kdy je dítě dlouhodobě těžce zdravotně postižené platil koeficient 3,00
- b) případ, kdy je dítě dlouhodobě zdravotně postižené platil koeficient 2,67
- c) případ, kdy je dítě dlouhodobě nemocné platil koeficient 1,34
- d) děti, které se narodily současně a to v době do tří let jejich věku platil koeficient 1,22
- e) případ, kdy dítě studuje na SŠ v denní formě studia nebo na VŠ v prezenční formě studia, v tomto případě se užije koeficient 1,20

Tyto koeficienty platí dodnes.

Do 31. 12. 2006 platily koeficienty podle ustanovení § 22 odst. 2:

- a) oba rodiče jsou dlouhodobě těžce zdravotně postižení platil koeficient 1,40
- b) osamělý rodič je dlouhodobě těžce zdravotně postižený platil koeficient 1,40
- c) jeden z rodičů je dlouhodobě těžce zdravotně postižený platil koeficient 1,10
- d) jde o osamělého rodiče a nejde o případ v písm. b) platil koeficient 1,05

Od 1. 1. 2007 platí koeficienty:

- a) oba rodiče jsou dlouhodobě těžce zdravotně postižení platil koeficient 1,35
- b) osamělý rodič je dlouhodobě těžce zdravotně postižený platil koeficient 1,30

- c) jeden z rodičů je dlouhodobě těžce zdravotně postižený platil koeficient 1,05
- d) jde o osamělého rodiče a nejde o případ v písm. b) platil koeficient 1,17

Tyto koeficienty platí i po novele účinné od 1. 1. 2008.

4.6 Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení je obligatorní, peněžitá, opakující se dávka státní sociální podpory, která se poskytuje v závislosti na příjmu. Jde o dávku testovanou. Účelem příspěvku je přispět rodinám, rodinám s nezaopatřenými dětmi, ale i rodinám bezdětným nebo jednotlivci na náklady spojené s bydlením. Poskytování příspěvku podléhá testování příjmu rodiny za předchozí kalendářní čtvrtletí. Za příjem se považují i přídavek na dítě a rodičovský příspěvek. Od 1. 1. 2008 se do příjmu nezapočítává výživné, které v rozhodném období platila osoba dítěti, se kterým je pro účely stanoveného rozhodného příjmu osobou společně posuzovanou.

4.6.1 Podmínky nároku na dávku do 31.12. 2006

Do 30. 6. 1998 příjem všech společně posuzovaných osob nesměl přesáhnout součin životního minima těchto osob a koeficientu 1,40. Od 1. 7. 1998 se tato hranice zvýšila na 1,60 násobek životního minima těchto osob. Stejná novela navíc přinesla rozšíření počtu osob, jimž vznikl nárok na dávku, neboť od tohoto data již nájemce bytu při uplatňování nároku na dávku nemusel předkládat doklad o zaplacení nájmu a uhrazení služeb spojených s užíváním bytu. Vývojem též prošla existence nároku na dávku v případech, kdy osoba užívala na základě nájemní smlouvy obytnou místnost. Zákon do 30. 9. 2001 tuto možnost připouštěl. Toto ustanovení bylo v určité míře zneužíváno tím, že např. vlastník bytu pronajímal obytné místnosti členům své rodiny. Tím fakticky docházelo k obcházení zásady, že příspěvek na bydlení náleží na 1 byt jen jednou. Proto od 1. 10. 2001 byl pojem obytná místnost upřesněn, a to tak, že se za nájemce bytu považuje pouze nájemce obytné místnosti v zařízeních určených k trvalému bydlení. Jde např. o obytné místnosti v ubytovnách, svobodárnách atd. Ustanovení v tomto znění platí stále.

4.6.2 Výše příspěvku na bydlení do 31.12. 2006

Výše příspěvku na bydlení činila do 31. 12. 2006 za kalendářní měsíc rozdíl mezi částkou nákladů na domácnost rodiny a podílem, v jehož čitateli je součin částky nákladů na domácnost rodiny a rozhodného příjmu rodiny, a ve jmenovateli součin částky životního minima rodiny a koeficientu 1,60.

Lze to vyjádřit takto:

$$\text{PByd} = \text{ŽMD} - \text{ŽMD} \times \text{P} / \text{ŽMR} \times 1,60$$

PByd = příspěvek na bydlení

ŽMD = částka životního minima, která se považuje podle zákona o životním minimu za potřebnou k zajištění nezbytných nákladů na domácnost

P = příjem rodiny v rozhodném období

ŽMR = životní minimum rodiny

4.6.3 Úprava účinná od 1. 1. 2007 doposud

S účinností od 1. 1. 2007 došlo novelizací ustanovení § 24 – 28 zákona o státní sociální podpoře k zásadní změně právní úpravy příspěvku na bydlení. Tato změna souvisí s novým pojetím životního minima, které již neobsahuje částku na vedení domácnosti, také byl zaveden doplatek na bydlení, což je dávka poskytovaná ze systému dávek pomoci v hmotné nouzi. Nově koncipovaný příspěvek vychází ze zásady, že každá osoba či rodina může za bydlení vynaložit jen část svých příjmů. Hraniční hodnotou jsou tzv. sociálně únosné náklady na bydlení, které tvoří 30 % příjmů osoby či rodiny, v Praze 35 % příjmů osoby či rodiny.

4.6.4 Podmínky nároku na dávku od 1. 1. 2007 doposud

Na příspěvek má nárok nájemce bytu, uživatel družstevního bytu a vlastník bytu, pokud jeho sociálně únosné náklady na bydlení nebudou stačit k pokrytí skutečných nákladů na bydlení. Musí být splněny dvě kumulativní podmínky k tomu, aby vznikl nárok na příspěvek na bydlení. Náklady na bydlení posuzované osoby, společně posuzovaných osob, přesahují částku součinu rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30, v Praze 0,35. Zároveň součin rozhodného příjmu těchto osob a koeficientu 0,30 (v Praze 0,35) není vyšší než částka normativních nákladů na bydlení. Výše dávky tak závisí na skutečných nákladech na bydlení, které však mají stanoveny určité limity. Příspěvek náleží v kalendářním čtvrtletí při splnění uvedené podmínky čistého měsíčního příjmu zjištěného za předchozí kalendářní čtvrtletí. Za rodinu se pro účely příspěvku na bydlení považují všechny osoby, které jsou v témže bytě hlášeny k trvalému pobytu s tím, že orgán rozhodující o dávce může v případě, kdy některá ze společně posuzovaných osob po dobu nejméně tří měsíců byt prokazatelně neužívá, rozhodnout, že se k takové osobě jak pro nárok, tak pro výši dávky nebude přihlížet. K žádosti o dávku je třeba přiložit doklad, z něhož lze ověřit existenci nájemní smlouvy nebo vlastnický vztah k bytu. Někdy splňuje podmínku nároku na dávku více oprávněných osob. Jedná se buď o společný nájem bytu,

nebo o spoluvlastnictví bytu. Nárok však může vzniknout pouze jedné osobě. Pokud se osoby nedohodnou na tom, kdo nárok na dávku uplatní, určí oprávněnou osobu příslušný úřad rozhodující o dávce. Je věcí oprávněných osob, aby se poté vyrovnaly finančně mezi sebou. Co se týče obytné místnosti, platí stále ustanovení účinné od 1. 10. 2001. Nájemce obytné místnosti má nárok na příspěvek na bydlení tehdy, jde-li o místnost v zařízení určeném k trvalému bydlení. Novelizací provedenou zákonem č. 113/2006 Sb. byla do ustanovení doplněna právní úprava stanovující, že za dobu trvání nájemního vztahu pro účely příspěvku na bydlení se považuje též doba od skončení nájemního poměru do posledního dne vyklizení bytu, dále doba od zániku členství v bytovém družstvu do zajištění bytové náhrady a také doba od smrti nájemce služebního bytu, rozvodu jeho manželství nebo jeho trvalé opuštění domácnosti do zajištění přiměřeného náhradního bytu. Ve všech případech jde o situace, kdy je dočasně umožněno některým osobám po stanovenou dobu byt užívat a je důvodné zachovat jim též nárok na příspěvek na bydlení.

Za nájemce bytu se považují oba manželé, jde-li o společný nájem bytu ve smyslu § 703n občanského zákoníku, společný nájem vzniká podle občanského zákoníku automaticky. Příspěvek lze přiznat k témuž bytu jen jednou. Podmínkou je, že spolu manželé trvale žijí.

Výslovně je vyloučen nárok na dva příspěvky při změně pobytu oprávněné osoby v průběhu kalendářního měsíce. Ke změně se přihlíží až od následujícího kalendářního měsíce. Nelze přiznat v jednom kalendářním měsíci dva příspěvky v souvislosti s existencí dvou nájemních nebo vlastnických vztahů k různým bytům v tomtéž měsíci. Obdobně se postupuje u osob společně posuzovaných. Osoba společně posuzovaná pro nárok na příspěvek na bydlení změnila místo svého trvalého pobytu a začne v průběhu kalendářního měsíce plnit podmínky pro nárok na dávku z jiného titulu (stane se sama vlastníkem bytu nebo osobou společně posuzovanou v jiném bytě), přihlíží se k této změně až v následujícím kalendářním měsíci.

„Příklad: Vlastník domku žije s manželkou a se synem a pobírá příspěvek na bydlení. Dne 15. 3. 2008 uzavřel syn nájemní smlouvu k bytu a odhlásil se z dosavadního místa trvalého pobytu v domku. Vlastníku domku náleží příspěvek na bydlení na celý kalendářní měsíc březen 2008 v dosavadní výši. Nárok a výše dávky budou nově posouzeny od dubna 2008. Synovi může být příspěvek na bydlení přiznán nejdříve 1. 4. 2008.“¹²

¹² Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 12. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r. o., 2008, s. 101.

4.6.4.1 Náklady na bydlení

Náklady na bydlení tvoří u nájemních bytů nájemné a náklady za plnění poskytované v souvislosti s užíváním bytu, tj. náklady na úklid společných prostor v domě, čištění komínů apod., za podmínky, že tyto náklady nejsou součástí nájemného. Náklady se dokládají nájemní smlouvou, popř. rozpisem nákladů za plnění poskytovaná s užíváním bytu. Jde o skutečné náklady. U družstevních bytů, bytů vlastníků a vlastníků nemovitostí se nevychází ze skutečných nákladů, nýbrž z částek uvedených v zákoně jako srovnatelné náklady. Jejich výše je odstupňována podle počtu osob, které jsou společně posuzovány pro tyto účely. Jde o fiktivně stanovené náklady, proto se neprokazují.

Pro období 1. 1. 2008 – 31. 12. 2008 platí:

Jedna osoba	839,- Kč
Dvě osoby	1.148,- Kč
Tři osoby	1.501,- Kč
Čtyři a více	1.810,- Kč

U všech typů bydlení se navíc přičítají náklady za energie, vodné, stočné, odvoz odpadu a centrální vytápění, popř. náklady na pevná paliva. S výjimkou pevných paliv, kde je přímo v zákoně stanovená započitatelná částka, se započítávají skutečné náklady. Prokazují se fakturou nebo rozpisem od správce nemovitosti. Pro nárok na příspěvek na bydlení a stanovení jeho výše se náklady na bydlení stanoví formou průměru za kalendářní čtvrtletí bezprostředně předcházející čtvrtletí, na které se nárok na dávku uplatňuje.

4.6.4.2 Normativní náklady na bydlení

Tyto náklady jsou stanoveny jako průměrné náklady na bydlení podle velikosti obce a počtu členů domácnosti. Zahrnují pro nájemní byty částky nájemného v souladu se zákonem o nájemné a pro družstevní byty a byty vlastníků obdobné náklady, které vycházejí z propočtů Českého statistického úřadu. Dále u všech typů bydlení jsou do normativních nákladů zahrnuty ceny služeb a energií propočítané podle průměrné spotřeby na počet osob v domácnosti.

Od 1. 1. 2008 do 31. 12. 2008 platí:

Normativní náklady na bydlení pro nájemní byty:

Počet osob v rodině	Hl.město Praha	Obec nad 100 tis. obyvatel	Obec 50 000 – 99 999 obyvatel	Obec 10 000 – 49 999 obyvatel	Obec do 9 999 obyvatel
1	4.182	3.383	3.155	2.895	2.747
2	6.091	4.998	4.686	4.331	4.128
3	8.401	6.971	6.563	6.099	5.834
4 a více	10.549	8.824	8.332	7.772	7.453

Normativní náklady na bydlení pro družstevní byty a byty vlastníků:

Počet osob v rodině	Hl.město Praha	Obec nad 100 tis. obyvatel	Obec 50 000 – 99 999 obyvatel	Obec 10 000 – 49 999 obyvatel	Obec do 9 999 obyvatel
1	2.653	2.653	2.653	2.653	2.653
2	4.055	4.055	4.055	4.055	4.055
3	5.763	5.763	5.763	5.763	5.763
4 a více	7.385	7.385	7.385	7.385	7.385

4.6.5 Výše příspěvku na bydlení od 1. 1. 2007 doposud

Výše se stanoví jako rozdíl mezi normativními náklady na bydlení a násobkem rozhodného příjmu a koeficientu 0,30, v Praze koeficientu 0,35. Pokud jsou náklady na bydlení nižší než normativní náklady na bydlení, náleží příspěvek ve výši rozdílu mezi náklady na bydlení a rozhodným příjmem osob pro tyto účely společně posuzovaných vynásobeným koeficientem 0,30 (Praha 0,35). V případě, že rozhodný příjem osob společně posuzovaných nedosahuje životního minima rodiny, započítává se pro stanovení výše příspěvku na bydlení příjem ve výši životního minima těchto osob.

5 Dávky nezávislé na příjmu rodiny

Dále uvedu dávky, které jsou poskytovány nezávisle na výši příjmu v rodině. Nazýváme je dávky netestované a patří zde rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče, porodné a pohřebné.

5.1 Rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek je peněžitá, opakující se obligatorní dávka státní sociální podpory, jejímž účelem je zlepšit podmínky rodin pečujících o malé děti. Lékařské, psychologické a sociologické výzkumy potvrdily, že první roky života dítěte jsou rozhodující nejen pro jeho vývoj fyzický, ale také pro vývoj psychický a pro formování jeho charakteru. Správný rozvoj osobnosti dítěte může nejlépe zajistit dobré rodinné prostředí a péče rodičů, zejména matky. Je také běžné, že zaměstnanost matek malých dětí bývá problematická vzhledem k časté nemocnosti malých dětí. Působí to často potíže zaměstnavatelům, které mnohdy vedou až k jejich nechuti matky malých dětí zaměstnávat. Z těchto důvodů je rodičovský příspěvek velmi důležitou dávkou a zároveň oprávněnými rodiči často pobírán. Rodičovský příspěvek nahradil v roce 1990 mateřský příspěvek zavedený do našeho právního řádu v roce 1969. Byl (s výjimkami stanovenými zákonem) poskytován jen ženám. Rodičovský příspěvek je dávkou netestovanou, nezávisí na výši příjmu. Stát se prostřednictvím rodičovského příspěvku podílí na nákladech potřebných k zajištění výživy a ostatních základních potřeb rodiče v době, kdy osobně celodenně pečuje o malé dítě.

5.1.1 Podmínky nároku na příspěvek

Tento příspěvek prošel řadou zásadních změn, a to jak předtím, než se stal součástí státní sociální podpory, tak i v průběhu účinnosti zákona o státní sociální podpoře. V podobě tzv. mateřského příspěvku byl zpočátku dávkou, která náležela pouze omezenému počtu žen, a to při péči o dítě do jednoho roku věku, později do dvou let věku dítěte. Výše dávky byla odstupňována podle počtu dětí, o něž žena pečovala. Sledována byla nejen celodenní osobní a řádná péče o dítě a skutečnost, zda žena řádně pečuje o všechny své děti, ale též pravidelné návštěvy lékaře v době těhotenství a po narození dítěte pravidelná docházka na všechna potřebná lékařská vyšetření dítěte.

Od roku 1990 se změnil mateřský příspěvek na příspěvek rodičovský. Dávka náležela rodiči při osobní celodenní a řádné péči aspoň o jedno dítě ve věku do tří let, nebo do

sedmi let při péči o dítě těžce zdravotně postižené. Řada podmínek nároku na mateřský příspěvek byla zrušena a byla stanovena jednotná výše bez ohledu na počet dětí, o něž rodič pečoval. Přestože byl tento příspěvek státní dávkou, vyplácel ho i nadále ve většině případů zaměstnavatel oprávněné osoby.

Výdělečná činnost

Od samého počátku zákon o státní sociální podpoře ze zásady osobní celodenní péče připouštěl drobné výjimky. Podmínku osobní celodenní péče považoval za splněnou i v případě, že rodič vykonával ve velice omezeném rozsahu výdělečnou činnost. Nárok na rodičovský příspěvek trval i když rodič pobíral příjem ze závislé činnosti nebo z činnosti osob samostatně výdělečně činných nebo pokud rodič pobíral dávky nemocenského pojištění náležející místo příjmu z uvedených výdělečných činností.

„Jednalo-li se o příjem ze závislé činnosti, byl nárok na rodičovský příspěvek, jen jestliže byla taková výdělečná činnost sjednána nejvýše na dobu dvou hodin denně, v tomto případě nerozhodovala výše příjmu.“¹³

V případě, že délka pracovního úvazku neodpovídala tomuto pravidlu, byla např. nerovnoměrná, potom nárok na rodičovský příspěvek byl zachován v případě, že čistý příjem ze závislé činnosti nepřesáhl měsíčně částku na osobní potřeby rodiče, která v období od října 1995 do prosince 1995 činila 1.680,- Kč, od ledna 1996 se jednalo o částku 1.980,- Kč.

Pro osoby samostatně výdělečně činné byla stanovena s ohledem na odlišný charakter příjmu podmínka nároku na rodičovský příspěvek při výdělečné činnosti odlišně. Tyto osoby měly na dávku nárok jen v těch kalendářních měsících, ve kterých nebyly povinny platit zálohy na pojistné na důchodové zabezpečení. Souběh výdělečné činnosti vykonávané formou závislé činnosti a formou samostatné výdělečné činnosti vylučoval vznik nároku na rodičovský příspěvek.

Od ledna 1998 byl rodičovský příspěvek osobám samostatně výdělečně činným, které prohlásily, že jejich měsíční příjem nepřesáhne částku na osobní potřeby životního minima rodiče, vyplácen zálohově. Tato úprava vycházela z respektování specifických podmínek této činnosti, které spočívají v tom, že v průběhu roku nelze výši příjmu ze samostatné výdělečné činnosti jednoznačně prokázat. Po uplynutí kalendářního roku, v němž byl rodičovský příspěvek zálohově vyplácen, bylo provedeno zúčtování této dávky, a to na

¹³ Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 1. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r. o., 1995, s.83.

základě skutečně zjištěných příjmů. Výsledkem vyúčtování byl buď přeplatek na rodičovském příspěvku, který musel rodič vrátit, nebo naopak se rodiči dávka doplatila.

Podmínka omezení výdělečné činnosti se postupně rozvolňovala. V období od ledna 2003 do dubna 2004 nebyl na překážku nároku na dávku měsíční příjem ze závislé činnosti nebo samostatné výdělečné činnosti nepřesahující součin částky životního minima na osobní potřeby rodiče a koeficientu 1,50.

„Od 1. ledna 2004 došlo v právní úpravě rodičovského příspěvku k velmi důležité změně spočívající v tom, že zákon již výdělečnou činnost rodiče neomezuje. Dávku je možno pobírat i v případě, že rodič je výdělečně činný a jeho příjem může být jakkoli vysoký. Musí však zajistit řádnou, celodenní a osobní péči o dítě. Tu je možno vykládat tak, že jde o péči o dítě v rodině obvyklou, kterou takové dítě vyžaduje a která dostatečně zajišťuje jeho psychický a fyzický vývoj.“¹⁴

Zařízení pro děti předškolního věku

Základní podmínkou nároku na dávku v původní úpravě byla tedy osobní, celodenní a řádná péče o dítě. Podmínka nebyla porušena, pokud rodič svěřil dítě do péče jiné zletilé osoby proto, aby si zajistil běžné potřeby (návštěva zdravotnického nebo kulturního zařízení, nákupy, několikadenní dovolená ...). Zákon při svém vzniku však vylučoval umístění zdravého dítěte do jeslí, mateřské školy nebo do jiného obdobného zařízení pro děti předškolního věku. Výjimku tvořily případy, kdy dítě bylo sice umístěno v některém ze zařízení pro děti předškolního věku, ale ze zdravotních důvodů. Zákon o státní sociální podpoře umožňoval, aby při zachování nároku na dávku dítě navštěvovalo v rozsahu menším než 4 hodiny denně léčebně rehabilitační zařízení. V případě dětí dlouhodobě těžce zdravotně postižených nebránila nároku na dávku návštěva jakéhokoli zařízení v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně.

Novela účinná od ledna 1998 rozšířila tuto výjimku i na zdravé děti, které mohly začít navštěvovat jesle, mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení nejvýše 3 kalendářní dny v kalendářním měsíci. Tato úprava měla umožnit rodiči, aby péči o dítě takto zajistil v době, kdy potřebuje navštívit lékaře, úřady apod.. Přitom za návštěvu dítěte v takovém zařízení se za 1 kalendářní den považoval každý den, kdy dítě takové zařízení navštívilo bez ohledu na délku doby, kterou tam dítě strávilo.

¹⁴ Štangová, V.:Rodičovský příspěvek. Právo a zaměstnání, 2004, č.11, s. 22.

Tři kalendářní dny v kalendářním měsíci platily do 30. 9. 2001. Poté se počet kalendářních dnů, ve kterých mohlo dítě pobývat v zařízení, zvýšil na 5 kalendářních dnů v kalendářním měsíci.

Novela zákona o státní sociální podpoře od ledna 2006 umožňovala, aby od února 2006 dítě, které dovršilo tři let věku, pravidelně navštěvovalo mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně. Takže do 31. 12. 2007 platilo, že dítě mladší tří let mohlo navštěvovat jesle nebo jiná obdobná zařízení po dobu nejvýše 5 kalendářních dnů v kalendářním měsíci, a přesto měl rodič nárok na rodičovský příspěvek. Dítě, které dovršilo tři let věku, mohlo navštěvovat tato zařízení v rozsahu, který tedy nepřevyšoval 4 hodiny denně a rodiči rodičovský příspěvek náležel.

Ženy v trestu odnětí svobody

Od 1. 10. 2001 je zajištěn nárok na rodičovský příspěvek odsouzené ženy po dobu, po kterou pečuje o dítě na základě povolení, které jí bylo vydáno na žádost, aby ve výkonu trestu měla u sebe a starala se o své dítě podle ustanovení § 67 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně souvisejících předpisů.

5.1.2 Výše rodičovského příspěvku

„V období od října roku 1995 odpovídala výše rodičovského příspěvku součinu životního minima na osobní potřeby rodiče a koeficientu 1,10. To platilo do 30. 6. 2004.“¹⁵ Poté se koeficient zvýšil na 1,54. Konkrétní výše příspěvku k 1. 10. 1995 činila 1.848,- Kč (1.680 x 1,10) v případě, že o dítě pečoval rodič, který nesplňoval podmínky nezaopatřenosti. Bylo-li rodičem nezaopatřené dítě do 26 let věku, odpovídala výše rodičovského příspěvku částce 1.958,- Kč (1.780 x 1,10). Tyto částky se postupně zvyšovaly v souvislosti se změnou výše životního minima a poté také díky zvýšení koeficientu na 1,54.

Od ledna 2007 výše příspěvku odpovídala 40 % průměrné měsíční mzdy, v nepodnikatelské sféře za kalendářní rok, který o dva roky předcházel kalendářnímu roku, v němž byl příspěvek poskytován. Tuto částku vyhlášovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ve Sbírce zákonů sdělením. Pro rok 2007 se tedy vycházelo z průměrné mzdy roku 2005 a rodičovský příspěvek od 1. 1. do 31. 12. 2007 činil 7.582,- Kč měsíčně.

¹⁵ Štangová, V.:Rodičovský příspěvek. Právo a zaměstnání, 2004, č.11,s. 23.

5.1.3 Změny od 1. 1. 2008

S účinností od 1. 1. 2008 došlo k zásadní koncepční změně právní úpravy rodičovského příspěvku. Hlavní změnou je skutečnost, že rodič může dávku čerpat v tzv. vícerychlostní struktuře a tomu odpovídajících třech výměrách stanovených v pevných částkách. Na rodičovský příspěvek má rodič nárok, jestliže po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině. Do 31. 12. 2007 platilo, že na rodičovský příspěvek měl rodič nárok, jestliže po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečoval o dítě do čtyř let věku. Od 1. 1. 2008 si rodič může zvolit čerpání rodičovského příspěvku po dobu dvou, tří nebo čtyř let dítěte. Rodičovský příspěvek je stanoven ve třech výších daných v pevných měsíčních částkách. Zvýšená výměra činí 11.400,- Kč, základní výměra 7.600,- Kč, snížená výměra 3.800,- Kč. Od 1.1.2009 se vyplácí ještě tzv. nižší výměra, která činí 3000,- Kč. Rodičovský příspěvek v nižší výměře se vyplácí jen, jde-li o dítě dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené a jen tehdy, jestliže tomuto dítěti nenáleží příspěvek na péči podle zákona o sociálních službách.

5.1.3.1 Podmínky nároku na dávku a výše dávky

Nárok na rodičovský příspěvek podle plnění stanovených podmínek a volby rodiče náleží ve třech výších, a to ve zvýšené výměře do dvou let věku dítěte, v základní výměře až do tří let věku dítěte a ve snížené výměře až do čtyř let věku dítěte.

„Nárok na rodičovský příspěvek ve výši 11.400,- Kč měsíčně náleží rodiči až do dvou let věku dítěte, jestliže splnil tyto podmínky:

- 1) rodiči vznikl nárok na peněžitou pomoc v mateřství nebo peněžitou pomoc nejméně ve výši 380,- Kč za den z důvodu porodu nebo převzetí dítěte zakládajícího nárok na rodičovský příspěvek do péče a*
- 2) rodič nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po kalendářním měsíci, v němž dítě zakládající nárok na rodičovský příspěvek dosáhlo 22 týdnů života nebo 31 týdnů života, narodily-li se zároveň dvě nebo více dětí, provedl volbu, podle níž se rozhodl, že chce pobírat rodičovský příspěvek v uvedené výši do dvou let věku dítěte.“¹⁶*

Takže aby rodič mohl pobírat rodičovský příspěvek ve zvýšené výměře, musí prokázat, že mu vznikl nárok na peněžitou pomoc v mateřství nebo peněžitou pomoc z nemocenského pojištění ve výši nejméně 380,- Kč denně. Nárok na rodičovský příspěvek má i muž.

¹⁶ Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 12. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r. o., 2008, s. 111.

„Příklad: Žena požádá o rodičovský příspěvek ve výši 11.400,- Kč měsíčně. Pobírala peněžitou pomoc v mateřství z nemocenského pojištění, jejíž denní výše činí 386,- Kč. Žena, pokud jde o výši peněžité pomoci v mateřství splňuje podmínku pro přiznání rodičovského příspěvku ve výši 11.400,- Kč.“¹⁷

Specifická úprava platí pro muže. Muži náleží peněžitá pomoc, jde-li o muže svobodného, ovdovělého, rozvedeného nebo z jiných vážných důvodů osamělého, který nežije s družkou nebo v registrovaném partnerství, jestliže pečuje o dítě na základě rozhodnutí příslušného orgánu nebo o dítě, jehož matka zemřela. Muži náleží peněžitá pomoc i v případě, že jeho manželka je dlouhodobě a vážně nemocná a nemůže o dítě pečovat ze zdravotních důvodů. Nyní ale platí, že muži bude přiznán nárok na peněžitou pomoc, jestliže sice nesplní podmínku osamělosti, ale splňuje ostatní podmínky jako účast na nemocenském pojištění, získání 270 dnů účasti na nemocenském pojištění apod. Je to proto, aby se zabránilo nežádoucímu omezení muže v nároku na rodičovský příspěvek. Pokud muž tedy splní podmínky pro přiznání peněžité pomoci a denní výše této dávky činí 380,- Kč, má nárok na rodičovský příspěvek.

Druhou podmínkou, kterou musí rodič pro nárok na rodičovský příspěvek ve výši 11.400,- Kč měsíčně splnit, je provedení volby nároku, a to v termínu, který stanoví zákon. Rodič musí tuto volbu provést nejpozději do konce kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž dítě zakládající nárok na rodičovský příspěvek dosáhlo 22 týdnů života, případně 31 týdnů života. Pokud rodič v tomto termínu volbu neprovedl nebo nesplnil první podmínku, náleží mu dávka v základní výměře 7.600,- Kč měsíčně, a to až do 21 měsíců věku dítěte.

Při dovršení 21 měsíců života dítěte se rozhoduje, v jaké výši a po jakou dobu bude nadále poskytován rodičovský příspěvek. Zákon stanoví dvě možnosti. První z těchto možností je, že rodičovský příspěvek bude náležet v době od 21 měsíců života dítěte do tří let věku dítěte. Podmínkou je, že rodič musí provést volbu, musí požádat o poskytnutí příspěvku do tří let věku dítěte nejpozději do konce kalendářního měsíce, v němž dítě dosáhlo 21 měsíců věku. Pro nárok na rodičovský příspěvek do tří let věku dítěte ve výši 7.600,- Kč měsíčně musí být splněna i další podmínka. Rodiči vznikl nárok na peněžitou pomoc v mateřství, peněžitou pomoc, nebo nemocenské poskytované v souvislosti s porodem, z důvodu porodu nebo převzetí dítěte zakládajícího nárok na rodičovský

¹⁷ Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 12. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r. o., 2008, s. 111.

příspěvek do péče. Postačí, když ženě vznikl nárok alespoň na nemocenské poskytované v souvislosti s porodem. Při nároku na dávku ve výši 7.600,- Kč měsíčně nezáleží na výši dávek nemocenského pojištění. Pokud některou z těchto podmínek rodič nesplní, bude mu náležet od kalendářního měsíce následujícího po kalendářním měsíci, v němž dítě dosáhlo 21 měsíců věku, rodičovský příspěvek ve výši 3.800,- Kč měsíčně, a to až do čtyř let věku dítěte. V případě, že žádný z rodičů neprovedl volbu rodičovského příspěvku, popř. nesplnil další podmínky pro vznik takového nároku, náleží příspěvek vždy do 21 měsíců věku dítěte ve výši 7.600,- Kč měsíčně a od měsíce následujícího po měsíci, v němž dítě dosáhlo 21 měsíců věku, do čtyř let věku dítěte ve výši 3.800,- Kč měsíčně.

Zdravotní postižení dítěte

Specificky je nárok na rodičovský příspěvek upraven pro případ, že je v rodině dítě, které je dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené. Nárok na příspěvek má rodič v základní výměře ode dne zjištění, že jde o dítě dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené, do 7 let věku tohoto dítěte. Rodiči, který pečuje o takové dítě, může náležet i rodičovský příspěvek 11.400,-Kč, pokud zároveň splní podmínky shora uvedené. Ode dne zániku nároku na příspěvek ve zvýšené výměře má pak nárok na rodičovský příspěvek v základní výměře a ten mu náleží opět až do 7 let věku dítěte. Nově od 1.1.2009 se vyplácí také příspěvek v nižší výměře (ta činí 3000,-Kč), jestliže takovému dítěti nenáleží příspěvek na péči podle zákona o sociálních službách, nejdříve však ode dne zjištění, že jde o dítě dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené, a to od 7 do 10 let věku tohoto dítěte, jde-li o nárok na rodičovský příspěvek od 1.1.2009 do 31.12.2009, a od 7 do 15 let věku tohoto dítěte, jde-li o nárok na rodičovský příspěvek po 31.12.2009.

Nárok na rodičovský příspěvek může určovat péče o toto dítě, i když není nejmladším dítětem v rodině. Jde o případy, kdy z důvodu péče o nejmladší dítě v rodině by náležel příspěvek ve výši 3.800,- Kč měsíčně a nebo by příspěvek nenáležel vůbec a v rodině by bylo další, starší dítě, které by bylo zdravotně postižené, a z důvodu péče o toto dítě by náležel rodičovský příspěvek ve výši 7.600,- Kč měsíčně. V takovém případě náleží příspěvek ve výši náležející na zdravotně postižené dítě namísto nejmladšího dítěte. Od 1.1.2009 náleží rodiči také rodičovský příspěvek v nižší výměře, pokud je v rodině dlouhodobě zdravotně postižené dítě nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě, kterému nenáleží příspěvek na péči podle zákona o sociálních službách a rodičovský příspěvek na jiné mladší dítě v rodině vůbec nenáleží.

Péče o nejmladší dítě v rodině

Základní podmínkou nároku na rodičovský příspěvek je, že jej zakládá vždy péče o nejmladší dítě v rodině. Vzhledem k této skutečnosti je nezbytné řešit případy, jakým způsobem se postupuje, když se nejmladším dítětem v rodině stane jiné dítě. V případě, že se nejmladším dítětem v rodině stane dítě, u něhož ještě nebyla provedena volba nároku na příspěvek, řídí se nárok a výše rodičovského příspěvku podle principů, které jsem vypočetla již výše a jsou uvedeny v § 30 zákona o státní sociální podpoře. Nárok na příspěvek přiznaný z důvodu péče o nejmladší dítě v rodině zaniká posledním dnem kalendářního měsíce předcházejícího kalendářnímu měsíci, ve kterém se stalo nejmladším dítětem v rodině jiné dítě, které zakládá nárok na rodičovský příspěvek.

„Příklad: Otec pobíral rodičovský příspěvek z důvodu péče o 3 a 1/2leté dítě ve výši 3.800,- Kč měsíčně. V rodině se 15. 4. 2008 narodilo další dítě, které zakládá nárok na rodičovský příspěvek. Nárok na rodičovský příspěvek z důvodu péče o dítě, které bylo až do 15. 4. 2008 nejmladším dítětem v rodině, zaniká 31. 3. 2008.“¹⁸

Příspěvek náleží jen jednomu rodiči

Při péči o totéž dítě rodičovský příspěvek náleží jen jednomu z rodičů, a to rodiči určenému na základě dohody rodičů. Pokud se rodiče nedohodnou, určí úřad státní sociální podpory, kterému z rodičů se příspěvek přizná.

Podmínka nároku na dávku, kdy péče o dítě netrvá celý měsíc

Jak už bylo uvedeno, nárok na rodičovský příspěvek vznikne jen v případě, že péče o dítě zakládající nárok na příspěvek trvá po celý kalendářní měsíc. V řadě případů by vyžadování této podmínky bylo nepřiměřeně tvrdé nebo by je rodič vůbec splnit nemohl. Proto zákon v ustanovení § 30b odst. 1 zákona o státní sociální podpoře taxativně vyjmenovává případy, kdy péče rodiče o dítě netrvala po celý kalendářní měsíc, avšak podmínka péče o dítě po celý měsíc se považuje za splněnou. Jde o kalendářní měsíc, v němž:

- ❖ se dítě narodilo,
- ❖ rodič měl po část měsíce nárok na peněžitou pomoc v mateřství, peněžitou pomoc nebo nemocenské poskytované v souvislosti s porodem,
- ❖ osoba převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu,

¹⁸ Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 12. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r. o., 2008, s. 121.

- ❖ dítě dosáhlo 2, 3, 4 nebo 7, 10, 15 let věku,
- ❖ dítě nebo rodič zemřeli,
- ❖ rodič převzal do péče vlastní dítě, které bylo do převzetí svěřeno do péče jiné osoby nebo bylo umístěno v ústavu nebo bylo více než 3 kalendářní měsíce v péči zdravotnického zařízení,
- ❖ bylo zjištěno, že jde o dítě dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené, a tato skutečnost má vliv na nárok na rodičovský příspěvek.

Do 31. 12. 2007 nebyly v zákoně uvedeny poslední dvě situace a čtvrtá situace zněla, že dítě dovršilo věk 4 nebo 7 let.

Zařízení pro děti předškolního věku

Podmínka osobní, celodenní péče o dítě není splněna také v případě, kdy je dítě umístěno v jeslích, mateřské škole nebo jiném zařízení pro děti předškolního věku. Existují však výjimky, kdy rodičovský příspěvek náleží. Jde o případy (platné od 1. 1. 2008):

- ❖ dítě mladší 3 let navštěvuje jesle nebo jiné obdobné zařízení po dobu nejvýše 5 kalendářních dnů v kalendářním měsíci (platilo i před 1. 1. 2008),
- ❖ dítě, které dovršilo 3 let věku, navštěvuje mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně (tato úprava platila již před 1. 1. 2008) nebo 5 dní v kalendářním měsíci (tato možnost platí až od 1. 1. 2008),
- ❖ dítě pravidelně navštěvuje léčebně rehabilitační zařízení nebo mateřskou školu či jesle se zaměřením na vady zraku, sluchu, řeči a na děti tělesně postižené a mentálně retardované v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně, (platilo i před 1.1.2008)
- ❖ dlouhodobě zdravotně postižené dítě nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě pravidelně navštěvuje předškolní zařízení v rozsahu nepřevyšujícím 6 hodin denně a dítě školního věku navštěvuje přípravnou třídu základní školy nebo školu poskytující základní nebo střední vzdělání, (tato úprava platí od 1.1.2009)
- ❖ dítě navštěvuje předškolní zařízení v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně, pokud je zdravotní postižení sluchu či zraku obou rodičů (osamělého rodiče) v rozsahu 50 % a více. (platilo i před 1.1.2008)

Výdělečná činnost

Co se týče výdělečné činnosti rodiče platí totéž, co před 1. 1. 2008. Příjem rodiče není sledován. To znamená, že při nároku na výplatu rodičovského příspěvku může rodič výdělečnou činností zlepšovat sociální situaci rodiny. Po dobu své výdělečné činnosti musí rodič zajistit péči o dítě jinou zletilou osobou. Pro přiznání rodičovského příspěvku podle nové právní úpravy od 1. 1. 2008 je nutno podat žádost na příslušném úřadě státní sociální podpory a doložit všechny rozhodné skutečnosti.

5.2 Dávky pěstounské péče

Dávky pěstounské péče jsou obligatorní peněžité dávky státní sociální podpory, které jsou určeny k zajištění pěstounské péče. Jsou to dávky netestované, které jsou poskytovány nezávisle na příjmu příjemce. Jsou to dávky poskytovány menšímu okruhu osob, ale přesto jsou velmi významné s ohledem na účel, pro který jsou určeny. Pěstounská péče je formou náhradní rodinné výchovy. Soud svěřuje dítě pěstounovi do péče na jeho žádost v případech, kdy se o něj vlastní rodiče nemohou nebo nechtějí starat. Při pěstounské péči manželů náleží dávky pěstounské péče jen jednomu z manželů. Pokud poručník o dítě pečuje osobně, náleží jemu i dítěti dávky pěstounské péče obdobně jako pěstounovi a jeho svěřenému dítěti. Obdobné nároky jako pěstoun má dále i osoba, které bylo dítě svěřeno do péče rozhodnutím soudu proto, že má zájem stát se pěstounem. Jde o případy, kdy dojde ke svěřením dítěte do tzv. předpěstounské péče, vzniká nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, na odměnu pěstouna a na příspěvek při převzetí dítěte. Současně s dávkami pěstounské péče mohou dítě i jeho pěstoun pobírat i další dávky státní sociální podpory. Jde o přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, pokud splní podmínky vzniku nároku stanovené zákonem. Výjimkou je sociální příplatek, který na děti v pěstounské péči nenáleží.

Do přijetí zákona o státní sociální podpoře byly dávky pěstounské péče obsaženy v zákoně č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, ve znění pozdějších předpisů, který upravoval vztahy mezi pěstounem a dítětem svěřeným mu do pěstounské péče. Dle tohoto zákona byly přiznány pouze dvě měsíčně se opakující dávky, a to odměna pěstouna a příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Zákon o státní sociální podpoře uvedené státní dávky z tohoto zákona převzal a zároveň okruh dávek pěstounské péče rozšířil o další dvě jednorázové dávky, kterými jsou příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Tyto dvě dávky původně existovaly pouze ve formě fakultativních dávek sociální péče.

Dávkami pěstounské péče tedy jsou:

- příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- odměna pěstouna,
- příspěvek při převzetí dítěte,
- příspěvek na zakoupení motorového vozidla

5.2.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

5.2.1.1 Vývoj

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte byl bez zásadních změn podmínek nároku převzat ze zákona o pěstounské péči. Tato dávka má pomoci krýt náklady na potřeby dítěte svěřeného do péče jiné osoby v případech, kdy se vlastní rodiče nemohou nebo nechťejí o dítě starat.

Na příspěvek mělo do novely zákona o státní sociální podpoře, která nabyla účinnosti 13. 7. 1998, nárok pouze nezaopatřené nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče. Zmíněná novela rozšířila okruh na každé nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče. Tato novela zároveň přinesla změnu základní výše dávky. Do července 1998 náležela každému nezaopatřenému dítěti dávka ve výši osobních potřeb životního minima, od července 1998 náležel tento příspěvek každému nezletilému dítěti svěřenému do pěstounské péče, a to ve výši součinu částky na osobní potřeby dítěte a koeficientu 1,20. Bylo-li toto dítě navíc nezaopatřené, odpovídala výše součinu částky na osobní potřeby dítěte a koeficientu 2,00.

Zákon o státní sociální podpoře vždy stanovil odlišnou výši příspěvku pro některé případy, kdy jsou náklady na uspokojování základních životních potřeb dítěte vyšší, a to formou koeficientu, kterým se vynásobí částka životního minima určená na osobní potřeby dítěte. Do prosince 1997 zákon o státní sociální podpoře tímto způsobem zohledňoval nejen nepříznivý zdravotní stav dítěte, ale i přípravu na budoucí povolání na střední nebo vysoké škole, pokud sídlo školy nebylo v místě trvalého bydliště dítěte.

„Jde-li o některou z takových skutečností, použije se pro stanovení výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte při násobení částky na osobní potřeby dítěte vyšší koeficient. Výše těchto koeficientů je stanovena v rozmezí od 1,10 až do 1,80.“¹⁹

Od ledna 1998 se navyšující koeficient používá jen v případě nepříznivého zdravotního stavu dítěte. Novelou účinnou od 13. 7. 1998 byly tyto koeficienty zvýšeny. V případě

¹⁹ Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 1. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s. r. o., 1995, s. 94.

dítěte dlouhodobě nemocného se koeficient zvýšil z 1,10 na 2,10, u dítěte dlouhodobě zdravotně postiženého se koeficient zvýšil z 1,60 na 2,60 a u dítěte dlouhodobě těžce zdravotně postiženého z 1,80 na 2,80.

Dnes platí, že výše příspěvku na úhradu potřeb nezaopatřeného dítěte činí 2,30 násobek životního minima dítěte. Výše příspěvku pro zaopatřené nezletilé dítě se stanoví jako součin částky životního minima dítěte a koeficientu 1,40. V případě zdravotně postiženého dítěte se koeficient, kterým se násobí životní minimum dítěte, zvyšuje úměrně stupni postižení a činí 2,35 u dlouhodobě nemocného dítěte, 2,90 u dlouhodobě zdravotně postiženého dítěte a 3,10 u dlouhodobě těžce zdravotně postiženého dítěte.

Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte podle věku a zdravotního stavu dítěte v pěstounské péči měsíčně v Kč:

Nezaopatřené dítě ve věku	Zdravé dítě koeficient 2,30	Dlouhodobě nemocné koeficient 2,35	Dlouhodobě zdravotně postižené koeficient 2,90	Dlouhodobě těžce zdravotně postižené koeficient 3,10
Do 6	3.680,-	3.760,-	4.640,-	4.960,-
Od 6 do 15	4.508,-	4.606,-	5.684,-	6.076,-
Od 15 do 26	5.175,-	5.288,-	6.525,-	6.975,-

5.2.1.2 Nezaopatřenost

Dosažením zletilosti dítěte svěřeného do pěstounské péče zaniká pěstounská péče ze zákona. Zájmem společnosti však je, aby dítě, které bylo v pěstounské péči, žilo i po skončení pěstounské péče v rodině, a to v rodině osoby, která byla dříve jeho pěstounem. Takové řešení však vyžaduje vytvoření vhodných podmínek, mezi něž patří i finanční zabezpečení dítěte. Zákon o státní sociální podpoře proto obsahuje zvláštní úpravu, která zachovává dítěti v minulosti svěřenému do pěstounské péče nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte i po dosažení zletilosti, pokud dítě i nadále splňuje podmínku nezaopatřenosti a trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, u které bylo do dosažení zletilosti v pěstounské péči. Pokud však pěstounská péče skončila již před dosažením zletilosti dítěte, nemůže nárok na příspěvek vzniknout, i když nezaopatřené dítě s takovou osobou začne v budoucnu po dosažení zletilosti trvale žít a společně uhrazovat náklady. Příjemcem příspěvku po dosažení zletilosti je dítě. Výplata v měsíci dosažení zletilosti je

řešena obdobně jako u přídatku na dítě. Nejvýše se příspěvek vyplácí do 26 let věku dítěte, splňuje-li podmínku nezaopatřenosti a trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby se svým bývalým pěstounem.

„Příklad: Výše příspěvku na úhradu potřeb (PÚP) nezaopatřeného dítěte ve věku 25 let činí: $PÚP = 2.250 \times 2,30 = 5.175,- \text{ Kč}$ “²⁰

5.2.1.3 Souběh příspěvku s jiným příjmem

Jak již bylo výše uvedeno, příspěvek na úhradu potřeb dítěte je dávka, která má sloužit k úhradě nákladů na výživu, ošacení a další potřeby. Proto, pokud má dítě nárok na jiný příjem, který má sloužit ke stejnému účelu, je třeba, aby zákon řešil souběh příspěvku a takového příjmu. Po celou dobu existence zákona o státní sociální podpoře je za takový příjem považován důchod z důchodového pojištění, zpravidla se jedná o důchod sirotčí. Do prosince 1997 bylo dalším druhem příjmu výživné, na které mělo dítě nárok vůči svému pěstounovi. Při určování vyživovací povinnosti pěstouna se vycházelo ze zákona o rodině, který stanoví, že předci a potomci mají vzájemnou vyživovací povinnost. Z toho je zřejmé, že jako pěstouni, kteří měli vůči dítěti vyživovací povinnost, přicházeli v úvahu prarodiče dítěte. Protože zpravidla nebyla prarodičům soudem uložena vyživovací povinnost, byl orgán (tehdy okresní úřad) rozhodující o příspěvku povinen podat návrh soudu na určení výživného a teprve na základě rozsudku soudu o výživném stanovit výši příspěvku. Nejednalo se tedy o nárok dítěte na výživném vůči vlastním rodičům. Toto výživné bylo příjmem státu a dítěti náležel jen rozdíl, kterým vyplacené výživné převyšovalo příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Pobírá-li tedy dítě v pěstounské péči důchod, popř. mělo-li do prosince 1997 nárok na výživné vůči svému pěstounovi, náleží mu příspěvek, jen je-li tento příspěvek vyšší, a to ve výši rozdílu mezi tímto příspěvkem a důchodem.

„Příklad: Dlouhodobě těžce zdravotně postižený student vysoké školy ve věku 24 let pobírá sirotčí důchod ve výši 3.800,- Kč a žije dosud společně se svým bývalým pěstounem.

Výše jeho příspěvku na úhradu potřeb (PÚP) činí:

$$PÚP = 2.250 \times 3,10 - 3.800 = 3.175,- \text{ Kč}^{\text{21}}$$

²⁰ Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 12. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r. o., 2008, s. 136.

²¹ Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 12. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r. o., 2008, s. 136.

5.2.2 Odměna pěstouna

Odměna pěstouna vyjadřuje určitým způsobem společenské uznání a podporu osobě pečující o dítě v pěstounské péči. Na odměnu má nárok pěstoun po celou dobu péče o svěřené dítě a dále též po dobu, po kterou má dítě po dosažení zletilosti nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte nebo po dobu, kdy svěřené dítě nemá nárok na příspěvek jenom proto, že požívá důchod, jehož výše je stejná nebo vyšší než příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Při společné pěstounské péči manželů náleží odměna jen jednou.

5.2.2.1 Vývoj

Právní úprava platná do prosince 1997 nepřiznávala nárok na odměnu pěstouna pěstounovi, pokud jím byl prarodič dítěte. Pouze umožňovala úřadu, který o dávce rozhodoval, přiznat dávku v případech zřetele hodných. Jedním z důvodů byla péče o dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě nebo tíživá finanční situace rodiny pěstouna.

Výše odměny činila do 31. 12. 2006 polovinu částky životního minima na osobní potřeby pěstouna. Od 1. 1. 2007 až doposud odměna pěstouna činí součin životního minima na osobní potřeby pěstouna a koeficientu 1,02 na každé svěřené dítě, tj. 3.126,- Kč měsíčně za jedno dítě.

Teprve novelou účinnou od 1. 10. 2001 bylo výslovně stanoveno, že odměna pěstounovi nenáleží v případě, že za trvání pěstounské péče je dítě umístěno v ústavu, který dítěti poskytuje plné přímé zaopatření, tedy stravu, ubytování i ošacení. Do účinnosti této novely nárok na odměnu zanikl v případě, kdy pěstoun již osobně o dítě nepečoval, až pravomocným rozhodnutím soudu o zrušení pěstounské péče.

5.2.2.2 Odměna pěstouna ve zvláštních případech

Dnem 1. 6. 2005 nabyl účinnosti zákon, kterým byla do zákona o státní sociální podpoře vložena nová ustanovení upravující podmínky nároku na odměnu pěstouna ve zvláštních případech. Zavedením zvláštní odměny pěstouna však nevznikla nová samostatná dávka.

Základním cílem této úpravy bylo zlepšení postavení rodin, které mají v pěstounské péči tři a více dětí nebo alespoň jedno dítě s těžkým zdravotním postižením. Touto právní úpravou stát vyjádřil zájem podporovat institut pěstounské péče, neboť představuje žádoucí alternativu k ústavní péči. Pěstounská péče jako forma náhradní rodinné péče je jak z hlediska zdárného vývoje dítěte, tak i z hlediska finančních nákladů státu výhodnější než péče ústavní.

Na odměnu pěstouna ve zvláštních případech má nárok pěstoun, který pečuje alespoň o tři svěřené děti nebo alespoň o jedno svěřené dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II. (středně těžká závislost), ve stupni III. (těžká závislost) nebo ve stupni IV. (úplná závislost) podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Nyní odměna pěstouna ve zvláštních případech za kalendářní měsíc činí součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 5,50. Za každé další dítě v pěstounské péči se odměna pěstouna zvyšuje o součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 0,50 a o součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 0,75, jde-li o další dítě se stupněm závislosti II., III. nebo IV. Tyto koeficienty se v minulosti také měnily. Odměna pěstouna ve zvláštních případech náleží, jen jestliže pěstoun není po celý kalendářní měsíc výdělečně činný. Tato odměna se pro účely zdravotního pojištění, pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti posuzuje jako plat.

Počet dětí v pěstounské péči	Výše odměny pěstouna v Kč měsíčně
1	3.126,-
2	6.252,-
3	17.193,-
4	18.756,-
1 závislé na pomoci jiné osoby	17.193,-

5.2.3 Příspěvek při převzetí dítěte

Příspěvek při převzetí dítěte je jednorázovou nárokovou dávkou, jejímž účelem je přispět na nákup potřebných věcí pro dítě přicházející obvykle do pěstounské rodiny z ústavní péče nebo z rodiny, která nebyla schopna nebo ochotna zajistit dostatečnou péči o dítě.

Do prosince 1997 zákon umožňoval přiznat příspěvek až po svěřeni dítěte do pěstounské péče, tedy až po pravomocném rozhodnutí soudu svěřeni dítěte do takové péče. Novelou zákona o státní sociální podpoře účinnou od ledna 1998 má na tento příspěvek nárok rovněž osoba, která má zájem stát se pěstounem a které bylo dítě před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče svěřeno rozhodnutím orgánu vykonávajícího sociálně-právní ochranu dětí do péče, jde o tzv. předpěstounskou péči.

Do 31. 12. 2006 příspěvek náležel ve výši čtyřnásobku částky životního minima na osobní potřeby dítěte. Od 1. 1. 2007 do 31. 12. 2007 příspěvek náležel ve výši 4,45 násobku životního minima dítěte. Od 1. 1. 2008 je výše příspěvku stanovena pevnými částkami podle věku dítěte.

„Příspěvek náleží ve výši 8, 9 nebo 10 tisíc Kč podle věku dítěte. Z ustanovení § 41 byla vypuštěna právní úprava, podle které byla poskytována tato dávka rovněž osobě, které bylo dítě svěřeno před rozhodnutím soudu o pěstounské péči. Poskytování dávek v těchto situacích je nyní řešeno komplexně v § 43.“²²

Příspěvek při převzetí dítěte v Kč do 31. 12. 2007		Příspěvek při převzetí dítěte v Kč od 1. 1. 2008	
Věk dítěte	Příspěvek	Věk dítěte	Příspěvek
Do 6 let	7.120,-	Do 6 let	8.000,-
6 – 15 let	8.722,-	6 – 15 let	9.000,-
15 – 26 let	10.013,-	15 – 26 let	10.000,-

5.2.4 Příspěvek na zakoupení motorového vozidla

V zájmu usnadnění a zajištění kvalitní péče o děti v případě, že bylo pěstounovi svěřeno více dětí do pěstounské péče, byla zavedena nová dávka, a to příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Tento příspěvek je určen buď na zakoupení motorového vozidla, nebo na zajištění nezbytné celkové opravy osobního motorového vozidla. Do novely účinné od ledna 1998 vznikl pěstounovi nárok na tuto dávku jen za podmínky, že měl v pěstounské péči nejméně čtyři děti. Od zmíněné právní úpravy až do současnosti splňuje pěstoun podmínku nároku na příspěvek na zakoupení motorového vozidla i v případě, že pečuje o čtyři děti, včetně zletilých nezaopatřených dětí, jež zakládají pěstounovi nárok na odměnu pěstouna.

Pro trvání nároku na příspěvek není rozhodné, pokud později, tedy v následujících pěti letech, z jakýchkoli důvodů dojde ke snížení počtu dětí svěřených do pěstounské péče. Stačí, pokud je pěstounská péče vykonávána alespoň vůči jednomu dítěti. Nárok na příspěvek nezaniká ani v případě, když pěstoun přestane vykonávat pěstounskou péči z vážných zdravotních důvodů.

²² Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 12. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r. o., 2008, s. 139.

„Podmínkou nároku dále je, že vozidlo nesmí pěstoun používat pro výdělečnou činnost. Pokud pěstoun do pěti let po poskytnutí tohoto příspěvku motorové vozidlo prodá, daruje nebo začne používat pro výdělečnou činnost, je povinen vrátit poměrnou část příspěvku, stejně tak, když v této době přestane vykonávat pěstounskou péči.“²³

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla náleží ve výši 70 % pořizovací ceny vozidla, resp. ceny opravy vozidla, nejvýše však ve výši 100.000,- Kč. Přitom musí být dodržena podmínka, že součet takových příspěvků poskytovaných pěstounovi v období posledních 10 let přede dnem podání žádosti o tuto dávku nesmí překročit 200.000,- Kč. Do této částky se nezapočítává příspěvek na zakoupení motorového vozidla, který může pěstoun, jemuž bylo do pěstounské péče svěřeno těžce zdravotně postižené dítě, získat ze systému sociální péče.

5.3 Porodné

Porodné je jednorázová obligatorní peněžitá dávka, jejímž účelem je přispět na zvýšené náklady související s narozením dítěte. Porodné nahradilo podporu při narození dítěte, která byla do 30. 9. 1995 poskytována jako dávka nemocenského pojištění.

Nárok na porodné má žena, která dítě porodila. Na dávku vznikne nárok i pokud se dítě narodí mrtvé, rozhodující je, že těhotenství bylo ukončeno porodem, nikoli potratem. Při posouzení, zda šlo o porod nebo o potrat, je třeba vycházet ze zdravotnické dokumentace. Podmínkou vzniku nároku na porodné není péče o dítě. Proto se dávka poskytuje i ženě, která po porodu o dítě nepečovala a dala souhlas k jeho osvojení.

Nárok na porodné nemá jen matka dítěte, ale i další osoby. Nárok má především otec dítěte, a to tehdy, jestliže žena, která dítě porodila, zemřela a porodné nebylo vyplaceno jí ani jiné osobě. Nárok může vzniknout i jiné osobě, pokud převzala dítě do jednoho roku věku do trvalé péče nahrazující péči rodičů, a to i v případě, že před převzetím dítěte do této péče vznikl nárok na porodné matce nebo otci dítěte.

„V případě svěřeni dítěte do trvalé péče nahrazující péči rodičů manželům náleží porodné jen jednomu z manželů určenému na základě dohody manželů. Nedohodnou-li se manželé, určí orgán, který o porodném rozhoduje, kterému z manželů se porodné přizná.“²⁴

²³ Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 12. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r. o., 2008, s. 140.

²⁴ Ustanovení § 45 odst. 4 zákona č. 117/1995 Sb., zákon o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Zatímco ustanovení zákona o podmínkách nároku na dávku porodné zůstaly beze změny, měnily se koeficienty určující výši porodného. Výše porodného byla odvozena od částky životního minima na osobní potřeby dítěte do 6 let věku, a to formou násobku závisejícího na tom, zda šlo o porod jednoho dítěte nebo o porod vícedětný. Tato zásada v sobě odrážela objektivní skutečnost, že vícedětný porod zatíží finančně rodinu ve větší míře, než by to odpovídalo prostému součtu částek stanovených pro jedno dítě.

„Na této skutečnosti se nemalou měrou podílí i fakt, že při vícedětných porodech jsou četnější zdravotní problémy dětí, zpravidla se jedná o děti nedonošené, četné je jejich zdravotní postižení.“²⁵

Novelizací zákona o státní sociální podpoře, k níž došlo dnem 1. 10. 2001, byly zvýšeny platné koeficienty pro výpočet porodného z dosud platných 4,00 na 5,00 při porodu jednoho dítěte, z dosavadních 5,00 na 6,00 při porodu dvojčat a z dosavadních 9,00 na 10,00 při vícedětných porodech.

K další změně koeficientů došlo k 1. 4. 2006 a to tak, že při porodu jednoho dítěte činilo porodné desetinásobek osobních potřeb narozeného dítěte, při porodu dvojčat, příp. při vícedětných porodech činilo porodné patnáctinásobek úhrnu částek na osobní potřeby těchto narozených dětí.

Koeficienty se opět změnily k 1. 1. 2007, a to v souvislosti s novou konstrukcí životního minima. Narodilo-li se jedno dítě, porodné činilo součin částky životního minima tohoto dítěte a koeficientu 11,10. Narodily-li se zároveň dvě a více dětí, porodné tvořilo součin úhrnu částek životního minima těchto dětí a koeficientu 16,60.

Takže výši porodného ovlivňovaly zejména změny koeficientů, porodné se ale zároveň v průběhu doby plynule zvyšovalo také v souvislosti se změnou výše životního minima.

K zásadní změně dochází od 1. 1. 2008. Pro děti narozené do 31. 12. 2007 činilo tedy porodné při narození jednoho dítěte 11,10 násobek částky životního minima dítěte, což bylo 17.760,- Kč. Narodily-li se dvě a více dětí současně, pak výše porodného činila 16,60 násobek součtu částek životního minima těchto dětí, tj. v případě dvojčat 53.120,- Kč, trojčat 79.680,- Kč, čtyřčat 106.240,- Kč, paterčat 132.800,- Kč. Pro děti narozené od 1. 1. 2008 je porodné stanoveno pevnou částkou v jednotné výši 13.000,- Kč na každé

²⁵ Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 11. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r. o., 2007, s. 132.

narozené dítě. Vícedětné porody se nyní již příliš nezohledňují, porodné tvoří jen prostý součet částek stanovených pro jedno dítě.

5.4 Pohřebné

Pohřebné je jednorázová peněžitá obligatorní dávka, jejímž účelem je přispět na náklady související s vypravením pohřbu. Do 30. 9. 1995 bylo pohřebné poskytováno jako dávka nemocenského pojištění. Stejně tak jako u ostatních dávek státní sociální podpory může být oprávněným jen fyzická osoba. Proto na rozdíl od předchozí právní úpravy již nelze dávku přiznat např. obci, která zajistila pohřbení zemřelému.

5.4.1 Trvalý pobyt v ČR, vypravení pohřbu v ČR

Novela účinná od 1. 1. 1998 poněkud zúžila okruh osob, jimž pohřebné náleží. Od tohoto data bylo ke splnění nároku na dávku nezbytné, aby zemřelý měl ke dni úmrtí trvalý pobyt na území ČR nebo aby byl pohřben v ČR vypraven. Do té doby trvalý pobyt zemřelého nebo vypravení pohřbu v ČR nehrálo roli v nároku na dávku. Ke změně také došlo od 1. 1. 2008. Na rozdíl od právní úpravy, která platila do 31. 12. 2007 již pohřebné nelze přiznat v případě, kdy zemřelá osoba neměla trvalý pobyt na území ČR, avšak pohřben byl vypraven v ČR.

„Příklad: Ženě, která má trvalý pobyt na území ČR, zemřela matka, a ta ke dni úmrtí měla trvalý pobyt ve Švýcarsku. Nárok na pohřebné ženě z titulu úmrtí matky nevznikne, i kdyby dcera vypravila pohřbení v ČR.“²⁶

Podle úpravy platné od 1. 1. 1998 do 31. 12. 2007 by jí nárok na pohřebné vznikl, stačilo, aby pohřben byl v ČR vypraven.

„Příklad: Muži, který splňuje podmínku trvalého pobytu na území ČR, zemřel přítel, který tuto podmínku rovněž splňoval. Protože si přál být pohřben v Norsku, tento muž mu pohřben v Norsku vypravil. Nárok na pohřebné muži vznikne, neboť jde o zemřelého, který měl na území ČR trvalý pobyt, a není stanovena podmínka, aby byl pohřben vypraven v ČR.“²⁷

²⁶ Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 12. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r. o., 2008, s. 147.

²⁷ Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: Státní sociální podpora. 12. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r. o., 2008, s. 147.

5.4.2 Den vypravení pohřbu / den pohřbení

Před novelou účinnou od 1. 10. 2001 vznikal nárok na pohřebné dnem vypravením pohřbu. V souvislosti s přijetím nového zákona o pohřebnictví, zveřejněného ve Sbírce zákonů v roce 2001 pod č. 256, bylo stanoveno, že nárok na pohřebné vzniká dnem pohřbení. Pohřbením se rozumí uložení lidských pozůstatků do hrobu nebo hrobky nebo na veřejném pohřebišti nebo jejich zpopelněním v krematoriu.

5.4.3 Výše pohřebného

Od 1. 10. 1995 činila výše pohřebného 3.000,- Kč. Novelou účinnou od 1. 1. 1998 byla výše pohřebného zvýšena na 5.000,- Kč, což platí doposud.

5.4.4 Zásadní zúžení okruhu osob, které mají nárok na pohřebné od 1. 1. 2008

Do 31. 12. 2007 pohřebné náleželo každé osobě, která prokázala, že vypravila pohřeb. Na základě zákona č. 261/2007 Sb. došlo s účinností od 1. 1. 2008 k zásadnímu zúžení okruhu osob, jimž vznikne nárok na pohřebné, a to pouze na osoby, které vypraví pohřeb nezaopatřenému dítěti a dále na osoby, které vypraví pohřeb osobě – rodiči nezaopatřeného dítěte. Oprávněnou osobou je fyzická osoba s trvalým pobytem na území ČR, která vypravila pohřeb. Nelze dávku přiznat např. ústavu, který vypravil pohřeb klientovi – nezaopatřenému dítěti zemřelému v tomto zařízení. Nárok na pohřebné však může uplatnit např. některý ze zaměstnanců tohoto zařízení, pokud vypravil pohřeb. Na nárok nemá vliv příbuzenský ani jiný vztah k zemřelému.

5.4.5 Vypravení pohřbu

Pod pojmem „vypravení pohřbu“ je třeba rozumět zajištění pohřbení zemřelého. Přitom forma pohřbu a výše nákladů může být různá a nemá na nárok na pohřebné vliv. Může jít o zajištění nákladného pohřbu s obřadem a spojeného se zakoupením rodinné hrobky a na druhé straně může jít o pohřeb bez obřadu zakončený rozptylem popele. Vzhledem k tomu, že nárok na pohřebné může uplatnit více osob a v některých případech se opravdu několik osob na nákladech pohřbu podílí, je v zákoně výslovně stanoveno, že dávka v těchto případech náleží jen jednou, a to osobě, která uplatní nárok na dávku jako první. Pohřebné náleží z titulu vypravení pohřbu každé ze zemřelých osob, a to i tehdy, byl-li vypraven současně pohřeb pro více osob společně. K takovým situacím dochází při autonehodách, požárech a různých rodinných tragédiích.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se snažila zachytit vývoj zákona o státní sociální podpoře, který byl vytvořen v polovině 90. let jako jeden z nástrojů k uskutečňování nové sociální politiky státu. Vycházela jsem z odborné literatury, ale využila jsem i konzultací s pracovníky, kteří zákon o státní sociální podpoře realizují. Tato oblast zaznamenala velké změny, do dnešní doby došlo k více jak čtyřiceti novelizacím. V závěru se však pokusím shrnout pouze aktuální změny účinné od 1. 1. 2008. Uvedu také některé příklady z praxe, pokusím se zachytit postřehy, které jsem získala od pracovníků orgánu státní sociální podpory v Kroměříži. Tímto bych jim chtěla také poděkovat za spolupráci, odborné rady a také vlastní poznatky a zkušenosti z praxe.

Nejprve bych shrnula rodičovský příspěvek. Tato dávka doznala nejzásadnějších změn, rodič může dávku čerpat v tzv. vícerychlostní struktuře a tomu odpovídajících třech výměrách stanovených v pevných částkách. Tato struktura by měla umožňovat větší svobodu volby rodičů vybrat takový model péče o děti, který nejlépe vyhovuje jejich potřebám. Měla by vytvářet podmínky pro pružnější skloubení pracovní dráhy s výchovou malých dětí. Rodičovský příspěvek odpovídá moderním mezinárodním trendům péče o děti. Přesto zde nacházím drobné nedostatky. Otázkou ovšem zůstává, je vhodné, aby rodič na rodičovské dovolené měl možnost neomezené výdělečné činnosti? Neměl by právě rodičovský příspěvek nahrazovat příjem z výdělečné činnosti a umožňovat matkám celodenní péči o dítě? Připadá mi, že model rodičovského příspěvku nahrává starším matkám, které měly již určité profesní postavení, vysoký příjem z výdělečné činnosti, tím pádem mají i vysoký příjem z peněžité pomoci v mateřství a v důsledku toho si mohou zvolit i nejvyšší výměru rodičovského příspěvku. Výměra rodičovského příspěvku se totiž odvíjí od výše peněžité pomoci v mateřství, která zase závisí na příjmu z výdělečné činnosti. V praxi takové matky se co nejrychleji vrátí do zaměstnání, přitom pobírají nejvyšší výměru rodičovského příspěvku, což je 11.400,- Kč měsíčně a o dítě se jim stará třeba babička. Co se týče výdělečné činnosti rodiče, od samého počátku zákona o státní sociální podpoře byly povoleny drobné výjimky ze zásady osobní celodenní péče, až od 1. 1. 2004 se přestala výdělečná činnost rodiče omezovat a nejsem si jistá, zda je to správné. V nevýhodě jsou mladší ženy, které se staly matkami hned po ukončení studia, nemají žádnou praxi ve své profesi, nemají nárok na peněžitou pomoc v mateřství, protože nesplnily podmínku 270 odpracovaných dnů v posledních dvou letech. Taková matka nikdy nemůže splnit podmínku nároku na rodičovský příspěvek ve zvýšené výměře, neboť

tato podmínka se odvíjí od výše peněžitě pomoci v mateřství. Pro takové matky je také problém zkombinovat péči o dítě s výdělečnou činností. Zatím nikde nepracovaly, tak je těžké si vůbec nějaký přivýdělek sehnat, často mají mladé rodiče, kteří sami pracují, takže nejsou schopni jim dítě v pracovní dny hlídat. Tento systém se z pohledu laika jeví jako nespravedlivý, vzhledem k tomu, že výše dávky se odvíjí od výše příjmu matky. Takto jsou zvýhodňovány matky s vysokými příjmy a péče o dítě je podvědomě více hodnocena u bohatých oproti chudým. Může se stát, že o rodičovský příspěvek zažádá otec dítěte (což je ze zákona možné) z důvodu, že má vyšší příjmy z výdělečné činnosti než matka. Pokud muž tedy splní podmínky pro přiznání peněžitě pomoci a denní výše této dávky činí alespoň 380,- Kč má nárok na rodičovský příspěvek ve zvýšené výměře. Žena v tomto případě má nižší příjem z výdělečné činnosti než muž a tudíž by nesplnila podmínku pro nárok na rodičovský příspěvek ve zvýšené výměře. Volba je pak už neměnná. O měsíc později zažádá o rodičovskou dovolenou matka dítěte a otec se vrátí zpět do zaměstnání. Rodičovský příspěvek ve zvýšené výměře jim zůstává. Systém rodičovského příspěvku by měl být ovšem výhodnější v rodinách s jedním ekonomicky aktivním rodičem, resp. neaktivním samozivitelem. Měl by zvýšit životní úroveň matkám samozivitelkám, které jsou převažujícími zástupci neúplných rodin a které nepracují z důvodu péče o malé děti formou rodičovské dovolené.

Od 1. 1. 2008 došlo k omezení výplaty přídaveků na dítě. Do 31. 12. 2007 byla tato dávka odstupňována ve třech výších. Nyní mají nárok na přídavek na dítě rodiny s příjmem do 2,4 násobku životního minima a přídavek na dítě je nyní poskytován ve třech výších podle věku dítěte. Koeficient se dost snížil a tím pádem i okruh příjemců. Přídaveků na dítě je vypláceno tedy o dost méně. Toto omezení má být ovšem vyváжено daňovými slevami, které kompenzují snižování dávek. Dá se tedy říct, že tento systém zvýhodňuje rodiny, kde alespoň jeden z rodičů pracuje. Myslím si, že tato změna je správná, neboť by měla směřovat k tomu, aby systém nebyl demotivující ve vztahu k výdělečné činnosti.

Další podstatnou změnou prošla i dávka porodné. Do 31. 12. 2007 byla výše porodného odvozena od částky životního minima dítěte, a to formou násobku závisejícího na tom, zda šlo o porod jednoho dítěte nebo o porod vícedětný. Tato zásada v sobě odrážela skutečnost, že vícedětný porod zatíží finančně rodinu ve větší míře, než by to odpovídalo pouhému součtu částek stanovených pro jedno dítě. Také se bral v úvahu fakt, že takové děti jsou zpravidla nedonošené a jsou zde četnější zdravotní problémy těchto dětí. Do 31. 12. 2007 vždy koeficient pro výpočet porodného při narození dvou a více dětí byl vyšší než koeficient pro výpočet dávky při narození jednoho dítěte. Od 1. 1. 2008 je porodné

stanoveno pevnou částkou v jednotné výši 13.000,- Kč na každé narozené dítě. Při vícedětných porodech dávka odpovídá pouhému součtu částek určených pro jedno dítě. Nyní se tedy vícedětné porody již nezohledňují, přesto si myslím, že by se zohledňovat měly.

U dávky pohřebné došlo od 1. 1. 2008 k zásadnímu zúžení okruhu osob, které mají nárok na pohřebné. Nárok mají pouze osoby, které vypraví pohřeb nezaopatřenému dítěti a dále osoby, které vypraví pohřeb osobě – rodiči nezaopatřeného dítěte. Dávka činí 5.000,- Kč. Před 1. 1. 2008 se pohřebné vyplácelo plošně. Nárok měla každá osoba, která vypravila pohřeb osobě, která měla ke dni smrti trvalý pobyt v ČR nebo byl-li pohřeb v ČR vypraven. Opět tedy došlo k tomu, že v tomto roce se vyplácí této dávky mnohem méně než v minulém roce.

Co se týče dávek pěstounské péče, zde od 1. 1. 2008 k příliš velkým změnám nedošlo. Změnil se jen příspěvek při převzetí dítěte. Od 1. 1. 2008 je tato dávka stanovena pevnými částkami podle věku dítěte. Rozdíl v částkách, které se vyplácí nyní a v minulém roce je minimální. Zde nedošlo ke snížení dávek ani ke snížení okruhu příjemců jako u jiných dávek státní sociální podpory. Pěstounská péče je formou náhradní rodinné výchovy, tyto dávky jsou vypláceny úzkému okruhu osob, ale jsou velmi významné s ohledem na účel, pro který jsou určeny. Myslím si, že pěstounská péče je velmi záslužná činnost, proto ji stát musí i nadále finančně podporovat. V posledních letech stát také začal zvyšovat odměnu pěstouna, pokud pečuje o děti zdravotně postižené nebo pečuje současně o více dětí. Stát tak zajišťuje, aby i zdravotně postižené děti se dostaly z ústavů do náhradních rodin. Myslím si, že v tomto případě by nemělo docházet ke snižování výše těchto dávek, stát musí dostatečně finančně pěstouny zabezpečit, aby docházelo k tomu, že děti z ústavní péče se budou v hojném počtu přesouvat do náhradních rodin, které jim zajistí snad lepší dětství než by měly v dětských domovech a jiných zařízeních ústavní péče.

Na závěr jen velmi stručně uvedu, jaký je podíl dávek státní sociální podpory v rodinném rozpočtu, to že na tento podíl má význam zejména počet dětí a také složení rodiny, zda jde o rodinu úplnou či naopak neúplnou. Vycházela jsem z údajů, které jsem získala z časopisu Fórum sociální politiky.

Sociální příjmy zaujímají v rodinném rozpočtu určitý podíl měnící se v závislosti na typu a složení rodiny. Zjistila jsem, že v domácnostech zaměstnanců s dětmi tvoří sociální příjmy dlouhodobě přibližně desetinu celkových čistých příjmů, v domácnostech s dětmi s minimálními příjmy až dvě pětiny příjmů. Pro samoživitele jsou sociální příjmy daleko významnějším zdrojem finančních prostředků, než je tomu v úplných rodinách, a to i

v případě nižšího počtu dětí. Váha jednotlivých položek sociálních příjmů se výrazně proměňuje ve vazbě na počet dětí v rodině. Tento podíl na příjmech s počtem dětí rychle stoupá. V tří- a vícedětných neúplných rodinách zabírají dávky státní sociální podpory téměř 60% jejich celkových čistých příjmů, kdežto v úplných jen asi 15%. Rovněž význam konkrétních dávek státní sociální podpory se v rodinách různí. Přídavky na děti se vyplácejí na každé dítě, proto zůstává s rostoucím počtem dětí v rodině jejich podíl ve struktuře dávek státní sociální podpory vysoký, přičemž k nejvyššímu nárůstu dochází ve dvoudětné rodině oproti rodině s 1 dítětem. Rostoucí tendenci vykazuje také sociální příplatek, který podobně jako přídavek na dítě pozitivně zohledňuje počet dětí v rodině. Samoživitelé navíc pobírají vyšší částku pramenící ze zvýhodněného výpočtu jeho výše. Pro ně je pak mnohem významnější dávkou než pro úplné rodiny. Jinak je tomu u rodičovského příspěvku, který se poskytuje pouze na jedno dítě a do jeho určitého věku. Jeho váha ve struktuře dávek státní sociální podpory tak s vyšším počtem dětí klesá, přičemž příliš nemění, nicméně je stále nezanedbatelná. Samozřejmě na podíl dávek v rodinném rozpočtu mají vliv i jiné faktory.

Seznam literatury a zdrojů

- Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: *Státní sociální podpora*. 2. vydání. Olomouc: ANAG, sdružení, 1998.
- Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: *Státní sociální podpora*. 4. vydání. Olomouc: ANAG, sdružení, 1999.
- Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: *Státní sociální podpora*. 5. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r.o., 2000.
- Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: *Státní sociální podpora*. 7. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r.o., 2001.
- Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: *Státní sociální podpora*. 10. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r.o., 2005.
- Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: *Státní sociální podpora*. 11. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r.o., 2007.
- Břeská, B., Burdová, E., Vránová, L.: *Státní sociální podpora*. 12. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r.o., 2008.
- Burdová, E.: Novela zákona o státní sociální podpoře. *Právo a zaměstnání*, 1997, č. 12.
- Burdová, E.: Novelizace zákona o státní sociální podpoře. *Právo a zaměstnání*, 2003, č. 6.
- Burdová, E.: Státní sociální podpora. *Právo a zaměstnání*, 1997, č. 7.
- Burdová, E.: Státní sociální podpora. *Právo a zaměstnání*, 1997, č. 8.
- Burdová, E.: Změny ve státní sociální podpoře od 1. října 2001. *Právo a zaměstnání*, 2001, č. 10.
- Burdová, E.: *Státní sociální podpora*. Komentář k zákonu. Ostrava: Nakladatelství Sagit, 1995.
- Gregorová, Z., Galvas, M.: *Sociální zabezpečení*. 2. vydání. Brno: MU v Brně, 2000.
- Höhne, S.: Role dávek státní sociální podpory při redukci chudoby rodin s dětmi. *Fórum sociální politiky*, 2008, č.5.
- Ryba, J. a kol.: *Nad sociálním zabezpečením*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Orac, s r.o., 1998.
- Štangová, V.: K právní úpravě mateřské a rodičovské dovolené. *Právo a zaměstnání*, 2001, č. 6.
- Štangová, V.: Rodičovský příspěvek. *Právo a zaměstnání*, 2004, č. 11.

Tomeš, I. a kol.: *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vydání. Praha: Všehrad, 1995.

Tröster, P. a kol.: *Právo sociálního zabezpečení*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005.

Tröster, P. a kol.: *Právo sociálního zabezpečení*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008.

Internet

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. 2008 [cit. 2008-09-30]. Dostupný z WWW:
<<http://www.mpsv.cz/cs/>>.

Resumé

Social security of families with dependent children

For circumstances of need, people are secured by three systems, i.e. by **social insurance, state social support and social assistance**. Through the state social support the state contributes mainly to families with dependent children who are faced with a recognized social situation that the family is unable to cope with via its own efforts and means. The system applies the solidarity principle between high-income families and low-income families, as well as between childless families and those with children.

The system of the state social support was established in 1995 and is regulated by Act No 117/1995 Coll. on State Social Support, as amended. The state social support is a noncontributory system financed from the state budget. The system is applied in cases, where family's own financial means are deemed insufficient to maintain a basic standard of living. State social support benefits are currently the main form of financial support for families with children in various difficult social situations. The system is based on income testing, there is no means test.

A person is entitled to receive benefits if he or she and other people living in a common household have permanent residency in the Czech Republic.

Applications for the state social support, which must be filled out forms prescribed by the Ministry of Labour and Social Affairs, are processed by labour offices. The basis of the calculation of benefit amount and for the determination of income limits for persons and their families is the category of the minimum subsistence level. The minimum subsistence level is defined by Act No 110/2006 Coll. on the Minimum Subsistence Level and Living Wage.

The present system of the state social support consists of the following benefits: child allowance, social allowance, housing allowance, parental allowance, foster care allowances and grants, birth grant and funeral grant. Child allowance, social allowance and housing allowance are income tested.

The child allowance is a basic long-term recurrent benefit awarded to families with children. It is an income-tested benefit, income from the period of the previous calendar year is taken into account. The child allowance constitutes the entitlement of a child. The benefit is paid at three rates depending on child's age.

The social allowance is a recurrent, income – tested benefit. The objective of the allowance is to assist families with low incomes to cover the costs of their children’s needs.

The housing allowance is a recurrent, income-tested benefit designed to assist low-income families and individuals to cover expenditure connected with housing. The allowance does not cover the whole housing costs, it only makes a contribution to the coverage of housing costs.

The parental allowance is a recurrent, non-income-tested benefit designed to assist a parent who personally cares for a small child. The parental allowance is granted if the parent personally provides full-time proper care for the youngest child in the family for the whole calendar month. If the child suffers from a long-term handicap, the allowance is extended up to the age of seven.

The foster care allowances and grants include four benefits: the foster child allowance, the foster parent allowance, the fostering grant and motor vehicle grant. The foster care benefits contribute towards the necessities associated with the care of a child whose parents cannot or will not take care of her or him and who is in the foster care. The foster child allowance is a recurrent, non-income-tested benefit. It is claimed by a child in the foster care. The benefit is paid up to 18 years of age, or up to maximum age of 26 if the child does not earn and lives in a common household with the ex-foster parents. The foster parent allowance is a recurrent, non-income-tested benefit. The foster parent allowance is a kind of social appreciation of a person who takes care of someone else’s child as a foster parent. A fostering grant is a one-off , non-income-tested benefit. The purpose of the grant is to contribute towards the purchase of equipment necessary for a child who joins a foster family. A motor vehicle grant is a one-off, income-tested benefit. The grant is awarded to a foster parent who takes care of at least four children and the vehicle is not used for gainful activity by the foster parent.

A birth grant is a one-off, non-income-tested benefit provided to a woman to cover the expenses connected with the birth of a child. The child’s father can have an entitlement too.

A funeral grant is a one-off, non-income-benefit. It is claimed by the person who arranges the funeral of a teenager or teenager’s parent.

- Social insurance
- State social support
- Social assistance
- High-income families / Low-income families
- Childless families / Families with children
- Ministry of Labour and Social Affairs
- Minimum subsistence level
- Child allowance
- Social allowance
- Housing allowance
- Parental allowance
- Foster care allowances and grants – the foster child allowance, the foster parent allowance, the fostering grant and motor vehicle grant
- Birth grant
- Funeral grant
- Income – tested benefit / non – income – tested benefit
- One – off benefit